

OIKEUSTIEDE

JURISPRUDENTIA

XLIV

2011

SUOMALAISEN LAKIMIESYHDISTYKSEN VUOSIKIRJA

Toimitusneuvosto

Eva Tammi-Salminen, puheenjohtaja
Tatu Leppänen
Tapio Määttä
Seppo Villa

Toimittaja

Tapani Lohi

Tilausosoite

Suomalainen Lakimiesyhdistys
Kasarmikatu 23 A 17
00130 Helsinki
p. (09) 6120 300, f. (09) 604 668
www.lakimiesyhdistys.fi
toimisto@lakimiesyhdistys.fi

© 2011 kirjoittajat ja Suomalainen Lakimiesyhdistys

ISSN-L 0355-8215

ISSN 0355-8215

ISBN 978-951-855-308-6

ISBN 978-951-855-727-5 (verkkokirja)

Vammalan Kirjapaino Oy, Sastamala 2011

Antti Kolehmainen

**SUOSIOLAHJA –
SUOSIMISTARKOITUS JA SEN
TOTEENNÄYTTÄMINEN**

Sisällys

1	ALUKSI.....	283
2	SUOSIOLAHJAN TUNNUSMERKISTÖ.....	287
2.1	Lahjanluontoisuus suosiolahjan tunnusmerkistön esikysymyksenä.....	287
2.2	Lahjanantajan tarkoitusperät ja lahjoitusolosuhteet	288
2.2.1	Yleistä	288
2.2.2	Maatilakauppa ja lahjanantajan tarkoitusperät	289
2.2.3	Yrityskauppa ja lahjanantajan tarkoitusperät.....	293
2.2.4	Muut tilanteet.....	296
2.3	Johtopäätökset suosiolahjan tunnusmerkistön osalta	298
3	SUOSIMISTARKOITUKSEN TOTEENNÄYTTÄMINEN OIKEUDELLISENA ONGELMANA.....	300
4	”SUOSIOLAHJAOLETTAMA” JA SEN MERKITYS.....	303
5	TODISTUSTAAKAN JA NÄYTTÖKYNNYKSEN ASETTAMINEN	305
5.1	PK 7:3:n sanamuoto arvioinnin lähtökohtana.....	305
5.2	Todistustaakan jaon ja näyttökynnyksen asettamisen perinteiset kriteerit.....	308
5.3	Haitta-kriteeri	310
5.4	Joustava näytön arviointi ratkaisuna?	312
5.5	Näytön arviointi ja kohtuusperiaate	313
5.6	Johtopäätökset suosimistarkoituksen toteennäyttämisen osalta	315
6	LOPUKSI	317
6.1	Yhteenvetoa	317
6.2	De lege ferenda	318
	LÄHTEET	327
	A GIFT FAVOURING THE RECIPIENT OVER OTHERS – THE INTENTION TO FAVOUR AND ITS SUBSTANTIATION	329

Suosiolahja – suosimistarkoitus ja sen toteennäyttäminen

1 ALUKSI

Kun lasketaan rintaperilliselle tulevaa jako-osuutta, lopputulos ei määräydy pelkästään perittävältä jääneen nettojäämistön (reaalijäämistön) perusteella. Perillisen jako-osuuden kannalta merkitystä voi olla myös perittävän eläessä antamalla lahjoilla. Nämä lahjat voidaan tietysti edellytyksin lisätä reaalijäämistöön, kun lasketaan perillisten laki- ja perintöosia.

Rintaperillisen perintöosaa laskettaessa lähtökohtana on ns. positiivinen ennakkoperintöoletama; perittävän rintaperilliselle antamaa lahjaa pidetään ennakkoperintönä ja sen arvo vähennetään viimeksi mainitun perinnöstä. Sääntelyn taustalla on oletus siitä, ettei perittävä halua asettaa rintaperillisiä eriarvoiseen asemaan.¹ Ennakkoperinnön huomioon ottamista koskevat säännökset ovat tahdonvaltaista oikeutta, joten perittävä voi kumota tämän oletaman ja määrätä, ettei luovutusta ole pidettävä ennakkoperintönä. Tämä oletama voi kumoutua myös, kun olosuhteista ilmenee, ettei perittävän tarkoituksena ole ollut saattaa perillisiä samantyyppiseen asemaan (PK 6:1.1).

Kun positiivinen ennakkoperintöoletama kumoutuu, rintaperillisen suojaksi jää PK 7 luvun lakiosasäännöstö. Rintaperillinen on perittävän tarkoituksista huolimatta oikeutettu saamaan lakiosansa eli puolet hänelle lakimääräisen perimysjärjestyksen mukaan tulevan perintöosan arvosta. Tilanteessa, jossa ennakkoperintöoletama on suljettu pois, perillisellä on mahdollisuus vedota suosiolahjaan. Suosiolahjan huomioon ottaminen laskennallisena lisäyksenä perillisen lakiosia laskettaessa edellyttää PK

¹ On varmasti kyseenalaista, miten hyvin tämä oletus kuvastaa lahjanantajien todellisia tarkoituksiperiä. Ruotsissa ehdotettiin jokin aika sitten vähentämispresumptiosta luopumista, koska sen ei uskottu enää kuvastavan lahjanantajan tarkoituksia. Ks. SOU 1988:110, s. 197. Ehdotettu muutos ei kuitenkaan tullut voimaan. Sen sijaan muissa pohjoismaissa lähtökohtana on, ettei vähennystä tehdä. Ks. Norjan Arvelov 38 § ja Tanskan Arvelov § 33. – Dos. *Tapani Lohi* on lukenut tätä artikkelia koskevan käsikirjoitukseni ja antanut minulle siitä arvokasta palautetta. Kiitos Tapani.

7:3.3:n mukaan, että lahjanantajan *ilmeisenä tarkoituksena on ollut suosia lahjansaajaa lakiosaan oikeutetun perillisen vahingoksi.*

Lahjan katsominen suosiolahjaksi merkitsee sitä, että sen arvo lisätään lakiosaa laskettaessa pesän varoihin. Tämän jälkeen rintaperillisten lakiosaoikeus pyritään toteuttamaan ensisijaisesti perittävältä jääneestä reaali-jäämistöstä. Mikäli tämä ei riitä, lakiosaperillisillä on oikeus nostaa kanne suosittua tahoaa vastaan ja vaatia lakiosan täydennystä.² Lakiosan täydennyskanteen hyväksyminen merkitsee sitä, että lahjansaaja joutuu täydentämään lakiosaperillisille lakiosasta puuttuvan määrän rahana omista varoistaan.³

Suosiolahjan tunnusmerkistö on monella tavalla ongelmallinen. PK 7:3.3:n sanamuodon perusteella jää epäselväksi se, mitä lahjanantajan konkreettisilta tarkoituseroilta ja lahjoitusolosuhteilta vaaditaan, jotta kysymyksessä olisi suosiolahja. Lisäksi suosiolahjan keskeinen määritelmä eli suosimistarkoitus viittaa lähinnä perittävän subjektiiviseen tahtotilaan.⁴ Sen selvittämisessä joudutaan helposti vaikeuksiin. Kirjoituksessani tarkastelen suosiolahjan tunnusmerkistöä sekä sen toteennäyttämistä koskevia ongelmia. Tarkoitus on ensinnäkin käsitellä suosiolahjan aineellisoikeudellista puolta. Tunnusmerkistöä koskevassa tarkastelussa lähden tilanteista, joissa kaikki faktat ovat tiedossa ja ne ovat riidattomia. Pohdin sitä, seuraako määrätystä tosiseikastosta se, että jokin luovutus on lakiosia laskettaessa otettava huomioon suosiolahjana. Kysymyksenasettelu on tältä osin seuraava:

- 1) Mitkä ovat ne *tosiseikat*, joiden perusteella voidaan päätellä, että kyseessä on suosiolahja (suosiolahjan tunnusmerkistö)? Tässä yhteydessä joudutaan tarkastelemaan myös niitä tosiseikkoja, joiden olemassaolo viittaa siihen, ettei suosiolahjan tunnusmerkistö täyty.

Tähän kysymykseen haen vastausta kirjoitukseni 2 luvussa. Tunnusmerkistöä koskevan tarkastelun jälkeen siirryn suosiolahjaa koskeviin näyttöongelmiin. Tällöin tarkastelen niitä tilanteita, joissa tapauksen faktapuoli on epäselvä; kaikki tosiseikat eivät ole tiedossa tai ne ovat riidanalaisia. Näyttöongelman osalta kysymyksenasetteluni on seuraava:

² Myös lakiosan täydennyskanteet perustuvat yleensä suosiolahjaan. 1990-luvulla lähes 90 % lakiosan täydennyskanteista perustui joko kokonaan tai osittain suosimisväitteeseen. Näin *Salonen*, DL 2000, s. 53.

³ Täydennysvelvollinen saa kuitenkin halutessaan luovuttaa jakoon rahan sijasta saamansa omaisuusobjektin. Näin *Aarnio – Kangas* 2009, s. 958. Vrt. toisin *Saarenpää* 1994, s. 148.

⁴ Korkein oikeus kiinnitti tähän seikkaan huomiota, kun se antoi lausuntonsa lakivaliokunnan mietinnöstä. Sen mielestä ehdotettu ”suosimistarkoitus” viittasi liiaksi perittävän subjektiiviseen tarkoitukseen. Tämä oli korkeimman oikeuden mukaan vaikeasti näytettävissä oleva tunnusmerkki. Ks. Korkeimman oikeuden lausunto lakivaliokunnan mietinnön johdosta 1949, s. 16 ja 26.

- 2) Kummalle osapuolelle suosiolahjaa koskevassa oikeudenkäynnissä on asetettava *todistustaakka* suosimistarkoituksen olemassaolosta tai sen puuttumisesta?
- 3) *Miten suurta näyttöä* suosimistarkoituksen olemassaolosta on perusteltua vaatia (*näyttökynnys*)? Tähän liittyy myös kysymys siitä, onko näyttökynnys kiinteä vai joustava.

Kolmannessa ja neljännessä luvussa tarkastelen suosimistarkoituksen toteennäyttämistä oikeudellisena ongelmana sekä suosiolahjaolettamaa. Viidennessä luvussa siirryn pohtimaan todistustaakkaa ja näyttökynnystä koskevia kysymyksiä. Lopuksi (luku 6) teen aiheesta kokoavia huomioita. Tämän kirjoituksen kysymyksenasettelu on siis lainopillinen. Suosiolahjaa käsittelen pääasiassa *de lege lata*. Suosiolahjan tulevaisuudesta käyty voimakas puolesta ja vastaan keskustelu ”pakottaa” kirjoittajan osallistumaan suosiolahjasääntelyn muuttamisesta ja lakiosasäännösten tulevaisuudesta käytävään keskusteluun. Näin ollen teen lopussa joitain huomioita suosiolahjainstituution tulevaisuudesta *de lege ferenda* ja esitän asiasta myös oman käsitykseni.

Kun esitettyihin kysymyksiin etsii vastauksia, lainsäädännöstä ja perintökaaren esitöistä ei saa kovin paljon apua.⁵ Oikeuskäytäntöä suosiolahjasta sen sijaan on kohtalaisen runsaasti. Puheena olevia kysymyksiä koskeva harkinta on kuitenkin korostuneen tapauskohtaista, joten varmojen johtopäätösten tekeminen oikeustapausaineiston perusteella on ongelmallista.⁶ Sanottu korostaa oikeusperiaatteiden, reaalisien argumentaation ja oikeustieteen merkitystä. Nämä oikeuslähteet ovat kuitenkin voimakkaasti sidoksissa ratkaisijan arvostuksiin. Koska harkinta etenkin näyttökysymyksissä on hyvin tapauskohtaista, esittämiini kysymyksiin ei useimmissa tapauksissa voida antaa tarkkaa vastausta. Kirjoituksessani on tarkoituksenmukaisempaa keskittyä ennemminkin argumentaatiotapojen sisältöjen ja niiden välisten suhteiden erittelyyn kuin pyrkiä tarkkoihin tulkintasuosituksiin.⁷

Aiheen käsittelyä on syytä rajata. Varsinainen suosiolahjaproblematiikan voi syntyä ainoastaan tilanteissa, joissa tiedetään, että käsillä on lahja, jota ei ole pidettävä ennakkoperintönä. Kun kirjoituksen teemana on

⁵ Lakiteksti ei tarjoa juuri apua, koska suosiolahjan tunnusmerkistö on hyvin avoin. Suosiolahjaa koskevaa säännöstä ei sisällynyt vuosien 1935 ja 1938 ehdotuksiin. Se otettiin mukaan vasta lainvalmistelun myöhemmässä vaiheessa, jolloin ehdotusten perustelut olivat jo yleisesti hyvin suppeat. Suosiolahjaa koskeva säännös lisättiin lakiin lakivaliokunnan ehdotuksesta. Lakivaliokunnan mietintö 1950:18, s. 4 ja 16.

⁶ Tämä koskee etenkin näyttökysymyksiä. Klami onkin todennut, ettei näytön arviointeja koskevia ratkaisuja pidä helposti tulkita prejudikaatinomaisiksi. *Klami* 2000, s. 44.

⁷ Tämän kaltaista lähestymistapaa ovat käyttäneet mm. *Saxen* 1962, s. 12, *Taxell* 1972, s. 5, *Hemmo* 1998, s. 10–11 sekä *Norros* 2007, s. 21–22.

suosiolahja, rajaan asian käsittelyn juuri tällaisiin tilanteisiin. Tarkasteluni kohteena ovat siis tapaukset, joissa ennakkoperintöolettama on suljettu pois tai lahjansaaajana on joku muu kuin rintaperillinen itse.

Tämän kirjoituksen kysymyksenasetteluun vastatessa joudutaan ottamaan kantaa myös siihen, kuinka suuri painoarvo asetetaan rintaperillisten yhdenvertaisuuden toteutumiselle, kun vastassa on perittävän määräämisvallan kunnioittaminen. Lahjanantajan määräysvallan maksimoinnin näkökulmasta katsottuna hänen intressiensä mukaista on, ettei suosiolahjan tunnusmerkistö täyty helposti eikä myöskään suosimistarkoitusta katsota toteennäytetyksi vähällä näytöllä. Tällöin lahjanantajan autonomia määrätä omaisuudestaan myös hänen kuolemansa jälkeistä aikaa ajatellen säilyy mahdollisimman laajana. Toisaalta suosiolahjaproblematiikka aktualisoituu varsinaisesti vasta lahjanantajan kuoleman jälkeen. Tällöin ovat vastakkain paremminkin lahjansaaneen henkilön ja ilman lahjaa jääneiden rintaperillisten edut.⁸

Suosiolahjan tunnusmerkistön vaikea täyttyminen ja suosimistarkoitusta koskevan näyttökynnyksen asettaminen korkealle ovat ongelmallisia seikkoja ilman lahjaa jääneille rintaperillisille. Jos suosimistarkoitus on vaikea näyttää toteen, tilanne saattaa olla se, ettei kyseinen perillinen pysty osoittamaan toteen suosiolahjan tunnusmerkistön olemassaoloa edes silloin, kun sen olemassaolo on hyvin todennäköistä. Perittävän subjektiivisesta mielentilasta (suosimistarkoituksen olemassaolosta) on käytännössä lähes mahdotonta saada varmaa tietoa.

Lahjanantajan määräysvallan laaja suosiminen on ongelmallista myös PK 7 luvun normiston tarkoituspäriä ajatellen. Suosiolahjasääntelyn taustalla on näet ajatus siitä, että vanhempien tulee suhtautua tasapuolisesti lapsiinsa ja lapsille on annettava oikeudellista suojaa, jos vanhemmat ilmeisesti loukkaavat tätä periaatetta.⁹ Perintökaaren 7 luvun lakiosajärjestelmä on rakennettu niin, että siinä pyritään turvaamaan rintaperillisille tietty vähimmäisosuus perittävän omaisuudesta. Voikin sanoa, että rintaperillisen lakiosaoikeus on priorisoitu suhteessa lahjanantajan oikeuteen määrätä omasta omaisuudestaan *mortis causa* vaikutuksin.

⁸ Ongelmallista on myös se, että laskennallisen lisäyksen tekeminen kytketään perillisen oikeuden loukkaamiseen. Lahjoitusta tehtäessä tämä loukkaus ei ole vielä tapahtunut eikä ehkä koskaan edes tapahdu. Ks. Kangas 1993, s. 243.

⁹ Lakivaliokunnan mietintö 1950:18, s. 4. Myös korkein oikeus hyväksyi tämän lähtökohdan lakiosasäännösten tausta-ajatuksena. Näin KKO:n lausunto 1949, s. 16.

2 SUOSIOLAHJAN TUNNUSMERKISTÖ

2.1 Lahjanluontoisuus suosiolahjan tunnusmerkistön esikysymyksenä

Jotta oikeustoimessa voi ylipäättään olla kysymys suosiolahjasta, sen on oltava lahjanluontoinen. Lahjanluontoisuus on suosiolahjan tunnusmerkistön kannalta esikysymys; kuten myös ennakkoperinnön ja testamenttiin rinnastuvan lahjan osalta. Sitä määritettäessä omaisuuden arvioinnissa lähdetään käyvän arvon periaatteesta. Kun vastike alittaa riittävästi käyvän arvon, luovutuksessa on kysymys ainakin osittain lahjasta. Käytännössä raja on noin 2/3 luovutuksen kohteen käyvästä arvosta. Jos vastike jää tätä pienemmäksi, on olemassa riski siitä, että luovutus katsotaan lahjanluontoiseksi.¹⁰

Riittävä vastike voi joskus olla huomattavasti pienempikin ilman, että kyseessä välttämättä on suosiolahja. Asiaa ei voida ratkaista pelkästään prosenttiperusteisesti. Korkeimman oikeuden käytännön perusteella näyttäisi kuitenkin siltä, että vastikkeeton tai selvästi alihintainen luovutus voi viitata suosiolahjan olemassaoloon (KKO 1958 II 118, KKO 1964 II 22 ja KKO 1998:114).¹¹ Näissä tapauksissa oli kyse lahjoituksista, jotka olivat hyvin suuria suhteessa lahjoittajan varallisuuteen. Tällaisen lahjan antaessaan lahjoittaja useimmiten ymmärtää, että lakiosaan oikeutetut perilliset tulevat kärsimään vahinkoa luovutustoimen vuoksi.¹²

Maatilakauppojen osalta tilan luovutuksen lahjanluontoisuuden määrittely näyttäisi poikkeavan muiden omaisuuserien arvioinnista, kun tarkastellaan PK 7:3.3:n tarkoittaman suosiolahjan tunnusmerkistön täyttymistä. Oikeuskäytännössä maatilakauppojen lahjanluontoisuuden määrittely on ollut maatilatalouden jatkajan kannalta myönteistä. Todennäköisyys sille, että luovutus katsotaan lahjanluontoiseksi, on merkittävä vasta, jos vastike on ollut alle 60 % luovutetun maatalo-omaisuuden käyvästä arvosta.¹³

¹⁰ Ks. *Saarenpää* 1980, s. 350–353, jossa kirjoittaja asettaa tämän rajan 60–70 prosenttiin omaisuuden arvosta. Kirjoittaja kuitenkin toteaa, että lähisukulaisten välisissä kaupoissa raja voi olla alempanakin. Vrt. lahjaverotus, jossa käyvän hinnan ja vastikkeen välinen ero katsotaan lahjaksi, jos vastike on enintään kolme neljännestä käyvästä hinnasta (PerVL 18.3 §).

¹¹ Ratkaisussa KKO 1998:114 todetaan oikeuskäytännön osalta nimenomaisesti, että yleensä vastikkeeton tai selvästi vajaavastikkeellinen luovutus osoittaa suosimistarkoitusta.

¹² Lahjanantaja voi joskus yrittää vaikuttaa lahjaa koskevilla määräyksillään siihen, onko lahja suosiolahja vai ei. Tällainen toiminta voi kuitenkin kääntyä tarkoitustaan vastaan. Määräys, jonka mukaan lahjaa ei ole pidettävä suosiolahjana, on pikemminkin indisio suosimistarkoituksen puolesta.

¹³ Ks. *Aarnio – Saarenpää – Santala* 1983, s. 36–37, jossa todetaan, että maatalon sukupolvenvaihdoskauppoja koskevat lakiosan täydennyskanteet menestyvät ainoastaan poikkeustapauksissa.

Ratkaisussa KKO 31.05.1982 no 4826/81 lakiosan täydennyskanne hylättiin, vaikka vastike oli vain 49 % tilan arvosta. Tapauksessa oli kysymys syytinkiehdoista tehdystä maatilalla sukupolvenvaihdoksesta.

Syytinkikauppojen osalta varovaiseen arvostukseen onkin aihetta. Tätä puoltaa ensinnäkin se, että syytingin antajan vastuu syytingin saajaa kohtaan on ns. ankaraa vastuuta. Ensin mainittu on siis jälkimmäistä kohtaan korvausvelvollinen tuottamuksestaan riippumatta, mikäli ei kykene täyttämään syytinkiä koskevaa kauppaehtoa. Jos luontoissuoritus on mahdoton, syytinginantaja on velvollinen korvamaan saamatta jääneen etuuden rahana. Lisäksi syytinki on riskiehto. Ostaja ottaa syytinkikaupassa riskin siitä, että joutuu pitkäaikaisina suorituksina maksamaan kauppahintaa yli tilan käyvän arvon.¹⁴ Nämä seikat huomioon ottaen on usein vaikea nähdä, että kyse olisi lahjanluontoisesta luovutuksesta. Ankaran vastuun ja riskin ottaminen tasapainottaa usein muutoin vajaavastikkeelliselta näyttävän kaupan ehtoja tavalla, joka ei puolla suosimistarkoituksen olemassaoloa.

2.2 Lahjanantajan tarkoitusperät ja lahjoitusolosuhteet

2.2.1 Yleistä

Lahjanantaja voi oikeustoimellaan tavoitella useita erilaisia tarkoitusperiä. Joskus hänen ainoana tarkoituksenaan on suosia yhtä rintaperillistä muiden perilliskumppaneiden kustannuksella. Tällöin tilanne on yleensä selvä ja kyseessä on PK 7:3.3:n tarkoittama suosiolahja. Usein hän kuitenkin pyrkii toteuttamaan lahjalla myös omaa etuaan. Tällöinkin on mahdollista, että lahjansaaja enemmän tai vähemmän tarkoituksellisesti saa lahjanantajalta paremmat taloudelliset edut kuin hänen kanssaperillensä. Käytännössä lahjanantajalla on usein yhtä aikaa monia motiiveja toiminnalleen. Hänen tarkoituksenaan saattaa olla sekä oman edun turvaaminen että lahjansaajan suosiminen. Näissä tapauksissa ratkaisevana on pidettävä sitä, mikä on lahjanantajan määräävin motiivi.

Siitä, että lahjansaaja pääsee lahjan vuoksi muuta rintaperillisiä parempaan asemaan, ei sinänsä seuraa, että kysymyksessä olisi suosiolahja.¹⁵ Ratkaisevassa asemassa ovat ne tarkoitusperät, joiden vuoksi perittävä antaa lahjan. Tärkeitä ovat myös lahjoitusta ympäröivät olosuhteet. Niistä voi selvittää muun muassa se, olisiko lahjanantaja voinut saavuttaa suo-

¹⁴ Aarnio – Saarenpää – Santala 1983, s. 22 ja s. 28. Toki riski toimii myös toiseen suuntaan. Myyjä saattaa kuolla pian kaupan jälkeen, jolloin ostaja saa odottamattoman taloudellisen edun.

¹⁵ Ks. Aarnio – Kangas 2009, s. 851, jossa todetaan, ettei siitä, että lahjansaaja ”tulee suosituksi” automaattisesti seuraa se, että lahjoitusta olisi pidettävä suosiolahjana.

siolahjasäännön kannalta sinänsä hyväksyttävät tavoitteensa myös niin, etteivät ilman lahjaa jääneet rintaperilliset olisi kärsineet vahinkoa tehdyn luovutuksen vuoksi. Suosimistarkoitus onkin kompleksinen tosiseikka. Sen tunnusmerkistön täyttymistä arvioitaessa joudutaan ottamaan huomioon useita eri näkökohtia.

2.2.2 Maatilakauppa ja lahjanantajan tarkoitusperät

Lahjanantajan tarkoitusperien ja lahjoitusolosuhteiden merkitystä valaisevat parhaiten korkeimman oikeuden käytännöstä löytyvät suosiolahjaratkaisut. Ne koskevat suurelta osin maatilakauppoja. Niistä onkin luontevaa lähteä pohtimaan laajemmin niitä tarkoitusperiä ja olosuhteita, jotka osoittavat suosiolahjan olemassaoloa. Korkeimman oikeuden ratkaisuista ilmenee myös seikkoja, jotka ovat puhuneet suosiolahjan olemassaoloa vastaan. Oikeuskirjallisuudessa onkin tähän liittyen puhuttu ”vastasyistä”.¹⁶ Vastasyissä on siis kyse seikoista, joiden perusteella voidaan päätellä, ettei luovutuksen *pääasiallisena* tarkoituksena ole ollut vastikkeen vähäisyydestä huolimatta suosia väitettyä lahjansaajaa. Perittävällä on ollut hänen saamansa vastikkeen alhaisuudesta huolimatta luovutukselleen olennaisesti jokin muu tarkoitus kuin perillisen suosiminen. Ratkaisuharkintaan vaikuttavat usein monet seikat. Hyvänä esimerkkinä tästä on ratkaisu KKO 1998:114. Tässä tapauksessa perittävän muu kuin suosimistarkoitus ei tosin riittänyt siihen, ettei käsillä olisi ollut PK 7:3.3:n tarkoittama suosiolahja.

Siinä 80-vuotias perittävä A oli noin kaksi vuotta ennen kuolemaansa lahjoittanut lähes kaiken omaisuutensa eli 575 000 markan arvoisen tilan pojanpojalleen B:lle ja tämän aviopuolisolle C:lle 75 000 markan arvoiseksi arvioitua eläkettä vastaan. Tilan arvon ja eläkkeen arvon välinen erotus katsottiin Korkeimman oikeuden tuomiosta ilmenevillä perusteilla sellaiseksi lahjaksi, jolla oli ilmeisesti tarkoitettu suosia B:tä ja C:tä lakiosaan oikeutettujen perillisten vahingoksi.

¹⁶ Rautialan mukaan PK 7:3.3:ssa mainitut vastasyyt koskevat myös suosiolahjaa. Näin *Rautiala* 1957, s. 73–74 ja sama 1967, s. 129. Sen sijaan Saarenpään mukaan vastasyyt koskevat ainoastaan testamenttiin rinnastuvaa lahjaa. Testamenttiin rinnastuvan lahjan osalta arviointi etenee Saarenpään mukaan eri tavalla kuin suosiolahjan kohdalla. Ensin mainitun osalta lahja voidaan ensin todeta testamenttiin rinnastuvaksi lahjaksi ja sen jälkeen katsoa, ettei sitä ole erityisten vastasyiden vuoksi lisättävä lakiosalaskelmaan. Sen sijaan suosiolahjan osalta vastasyyt kuuluvat suosiolahjakäsitteen sisään. Saarenpään kanta on perustellumpi. Kuten hän itse toteaa, olisi ajatuksellista tyhjäkäyntiä todeta lahja ensin suosiolahjaksi ja sen jälkeen vedota vastasyihin. *Saarenpää* 1980, s. 333–334. Eri asia on, että testamenttiin rinnastuvan lahjan vastasyyt ovat käytännössä usein samoja seikkoja, jotka estävät luovutuksen katsomisen suosiolahjaksi.

Perittävän lapsenlapselleen sekä tämän puolisolle luovuttaman omaisuuden arvo oli 575 000 markkaa.¹⁷ Hänen saamansa syytingin todellinen arvo oli luovutushetkellä korkeimman oikeuden arvion mukaan 75 000 markkaa. Lahjansaajat olivat näin saaneet luovutetun omaisuuden arvon ja vastikkeen välisen erotuksen suuruisen lahjan (500 000 markkaa).¹⁸ Kun perittävä tekee näin suuren lahjoituksen, olosuhteiden perusteella voi päätellä, ettei hän ole tarkoittanut antaa lahjansaajalle perinnönjaossa tasaukseen oikeutettavaa ennakkoperintöä. Oikeuskäytännössä lahjan huomattava suuruus on nähty voimakkaasti suosimistarkoitukseen viittaavana tosiseikkana. Suosimistarkoitusta osoitti tässä tapauksessa myös se, ettei lahjansaajien tarkoituksena ollut jatkaa tilanpitoa. Korkeimman oikeuden mukaan nämä seikat loivat olettaman siitä, että perittävä oli ilmeisesti halunnut suosia lahjansaajia lakiosaperillisten vahingoksi. Suosimistarkoitusta lakiosaperillisten vahingoksi osoitti myös se, että perittävä oli testamentannut muun omaisuutensa lahjansaajan veljelle. Lahjanantajan ilmeisenä tarkoituksena oli näin suosia yhtä sukuhaaraa toisten kustannuksella.

Toisaalta perittävä oli tilan luovutuksella pyrkinyt turvaamaan tilan asuttuna pysymisen sekä oman huolenpitonsa ja asumisensa tilalla. Nämä seikat eivät puhu suosimistarkoituksen puolesta.¹⁹ Kokonaisarviointinaan korkein oikeus kuitenkin katsoi, etteivät nämä vastasyyt riittäneet kumoamaan suosimisolettamaa.²⁰ Tämä oli seurausta etenkin siitä, että syytingin arvo oli niin vähäinen.

Mielenkiintoista korkeimman oikeuden perusteluissa oli, että se kiinnitti huomiota lahjansaajan tarkoitukseen olla jatkamatta tilanpitoa. Sanotulla seikalla voi toki olla merkitystä, jos lahjanantaja on tietoinen tästä tarkoi-

¹⁷ Suosiolahjan tarkoittamaan henkilöpiiriin kuuluvat myös perittävän jälkeläisen jälkeläiset ja näiden puoliset.

¹⁸ Korkeimman oikeuden enemmistö katsoi tilan käyvän arvon ja maksetun vastikkeen erotuksen kokonaisuudessaan lahjaksi. Eri mieltä olevat jäsenet olisivat katsoneet sanotun erotuksen vain osittain lahjaksi, koska lahjoituksen taustalla oli perittävän oma asumisen ja huolenpidon tarve. Vastaavat seikat ovatkin johtaneet joskus siihen, ettei lahjan koko arvoa ole katsottu suosiolahjaksi (Itä-Suomen HO 30.5.2000 S 99/89). Myös oikeuskirjallisuudessa on esitetty, että suosiolahjaksi voidaan katsoa käyvän arvon ja vastikkeen välinen ero myös osittain. Ratkaisussa KKO 1998:114 ei ainakaan selväsanaisesti suljettu pois mahdollisuutta, että toisenlaisissa olosuhteissa vain osa lahjasta voitaisiin määrätä suosiolahjaksi. Näin *Aarnio – Kangas* 2009, s. 859. Ainoastaan suosimisen tarkoitusta osoittava osa lahjoituksesta on syytä katsoa suosiolahjaksi.

¹⁹ ”Vastasyiden” osalta olisi ehkä oikeampaa puhua vastatosisaikasta. Esimerkiksi perittävän työn jatkaminen on vastatosisaikka, joka kanneperustefaktojen todenperäisyydestä (kyseessä merkittävä lahja) huolimatta aiheuttaa sen, ettei suosimistarkoitusta katsota toteennäytetyksi. Ks. vastatosisaikoista tarkemmin *Lappalainen*, LM 1986, s. 762.

²⁰ Korkein oikeus käytti ratkaisussaan nimenomaan termiä ”suosimisolettama”. Lopputulokseen se kuitenkin päätyi kokonaisarviona. Suosimisolettaman käyttöön saattaa liittyä eräänlaista ajatuksellista tyhjäkäyntiä. Ks. alla jakso 4.1 ”Suosiolahjaolettama” ja sen merkitys. Siinä kritisoidaan tämän olettaman merkitystä ja käyttöä.

tuksesta.²¹ Suosimistarkoitusta tarkastellaan luonnollisesti lahjanantajan näkökulmasta. Hänen tilanpidon jatkamista koskeva tarkoituksensa jäi tapauksessa epäselväksi. Olosuhteista on mahdollista päätellä, että hänellä olisi ollut ainakin toivomuksena se, että lahjansaajat jatkaisivat maatilatalouden harjoittamista, mikäli se osoittautuisi mahdolliseksi. Lahjansaajat olivat jo aiemmin harjoittaneet maatilataloutta. B oli harjoittanut maatilataloutta juuri lahjaksi saadulla tilalla ja hänen puolisonsa muualla.

Tässä tapauksessa lahjanantajan mahdollinen tavoite saada itselleen tilanpidonjatkaja ei kuitenkaan olisi muuttanut sitä ilmeistä tosiseikkaa, että hänen pääasiallisena tarkoituksenaan oli suosia lahjansaajaa lakiosaperillisten kustannuksella. Tätä osoittaa paitsi lahjan arvon ja vastikkeen välinen erotus, myös perittävän tekemä testamentti. Tällä jälkisäädöksellä hän määräsi muun kuin lahjaksi antamansa omaisuuden menemään lahjansaajan veljelle. Vaikka lahjoitus olisikin tehty maatilatalouden jatkamistarkoituksessa, yhden sukuhaaran suosiminen myös testamentin avulla viittaa pääasialliseen suosimistarkoitukseen. Maatilan sukupolvenvaihdos ei ollut lahjanantajan pääasiallinen tarkoitus. Tätä osoittaa se, että hän testamentin tekemällä jätti käyttämättä mahdollisuutensa toimia tasapuolisemmin lakiosaan oikeutettuja perillisiä kohtaan.

Oikeuskäytännössä suosimistarkoituksen puuttuminen on usein päätelty juuri siitä, että oikeustoimen on ollut tarkoitus hyödyttää nimenomaan lahjanantajaa. Lahjansaaja onkin usein pyrkinyt kumoamaan suosiolahjaväitteen tällä perusteella. Lahjanantajalla voi kuitenkin olla useita tarkoituksia. Hän voi haluta suosia yhtä lastaan toisten kustannuksella. Samalla hänellä voi olla myös vilpiton tarkoitus saada työlleen jatkaja. Usein viimeksi mainittu on lahjanantajan pääasiallinen tarkoitus. Ajatus tilanpidon jatkumisesta on tällöin niin hallitseva, ettei PK 7:3.3:n suosiolahjasäännös sovellu tilanteeseen. Käytännössä vedotaankin usein siihen, että lahjanluontoisesta luovutuksesta huolimatta lahjanantajan päätarkoitus on ollut joku muu kuin yhden perillisen suosiminen. Monesti tämä väite on ollut tehokas. Asia käy ilmi alihintaisista syytinkiehdoin tehdyistä maatilakaupoista. Esimerkkinä voi mainita ratkaisun KKO 1982 II 74.

Siinä perittävä P myi yhdessä puolisonsa kanssa pojalleen A:lle tilansa irtaimistoiheen. Tilan arvo oli hovioikeuden arvion mukaan kauppaan sisältyvä maatalousirtaimisto mukaan lukien 130.000 markkaa. Vastineeksi ostaja sitoutui suorittamaan myyjille elinikäisen syytingin, mikä arvioitiin 27.800 markan arvoiseksi. Lisäksi ostaja maksoi myyjille 18.000 markkaa ja otti vastattavakseen tiloihin kiinnitetyt noin 17.500

²¹ Lahjanantajan tietoisuuteen lahjansaajan tarkoituksesta olla jatkamatta tilanpitoa viittasi se, ettei tila välttämättä ollut kovin elinkelpoinen.

markan lainat. Vastikkeiden koko arvo oli hovioikeuden arvion mukaan noin 63.000 markkaa. Perittävän kuollessa hänen ja lesken L omaisuuden arvo oli velkojen vähentämisen jälkeen noin 7.000 markkaa. A:n veljet B ja C vaativat kanteella lakiosan täydennystä. Korkein oikeus hylkäsi kanteen. Kaupalla myyjä oli tarkoittanut saada tilalle työnsä jatkajan sekä turvata omat ja vaimonsa vanhuudenpäivät. Perittävän ei katsottu, luovutetun omaisuuden arvon ja siitä suoritettavan vastikkeen välisestä epäsuhteesta huolimatta, tarkoittaneen suosia poikaansa A:ta lakiosaan oikeutettujen perillistensä B:n ja C:n vahingoksi.

Tässä ratkaisussa oli kyse tyyppillisestä kiinteistön syytinkikaupasta, jossa olennaisena tarkoituksena oli paitsi pitää tila suvun piirissä, myös turvata tilanpidosta luopuvan pariskunnan vanhuudenpäivät. Suosimistarkoituksen puuttumiseen viittasi nyt lisäksi se, että tilanpidonjatkaja joutui kauppakirjan ehtojen mukaisesti maksamaan ns. sisarosuuksia veljilleen. Perittävä siis pyrki ottamaan huomioon myös lahjansaaajan kanssaperillisten oikeudet.²² Hänen pääasiallinen tarkoituksensa ei ollut suosia lahjansaajaa.

Syytinkikaupoissa perittävän tarkoitus on yleensä turvata oma asuminen ja toimeentulo myytävällä maatilalla sekä siirtää se seuraavalle sukupolvelle. Ratkaisuissa KKO 1982 II 74 ja KKO no 1437/06.06.1967/no 81 RD 1966 käsillä olivat juuri nämä seikat. Vastike oli molemmissa korkeimman oikeuden arvion mukaan alle puolet luovutetun omaisuuden käyvästä arvosta. Kumpaankaan kauppaan ei katsottu sisältyvän suosimistarkoitusta. Maatilan lahjanluontoisissa kaupoissa kyse on myös perittävän elämäntyön jatkumisesta. Lisäksi kyse on asumisen jatkuvuudesta siinä mielessä, että tila pysyy perittävän suvun asuttamana myös hänen kuolemansa jälkeen.

Syytinkiehto on yleensä merkittävä osoitus lahjanantajan tarkoituksista. Kun perittävä pyrkii lahjan sisältävällä oikeustoimella turvaamaan oman elämänsä, hän on käyttänyt omaisuuttaan itsensä hyväksi. Lohi onkin esittänyt, että lahjanantajan omien elinolojen turvaaminen on yleensäkin peruste olla liittämättä lahjaan laskennallisia vaikutuksia.²³ Sama peruste käy luonnollisesti vastasyynä myös lahjan palauttamista koskeville vaatimuksille kuten lakiosan täydennyskanteelle. Tämä sopimusehto puhuu

²² Vrt. edellä tapaus KKO 1998:114, jossa perittävä testamenttasi lahjoituksen jälkeen itselleen jääneen omaisuuden muille kuin ilman lahjaa jääneille lakiosaperillisilleen. Nyt käsiteltävänä olevassa tapauksessa KKO 1982 II 74 perittävältä jäi velkojen maksamisen jälkeen ilman lahjaa jääneiden rintaperillisten jaettavaksi 7.000 euroa. Myös lahjaksi saadun maatilan vastikkeen ja käyvän arvon välinen suhteellinen erotus oli vuoden 1982 tapauksessa pienempi.

²³ Ks. *Lohi* 2006, s. 80, erityisesti av. 27. Tässä kirjoittaja tosin käsittelee PK 3 luvun tarkoittamaa vastikevaatimusta, jonka ensin kuolleen puolison toissijaiset perilliset esittävät lesken perillisille viimeksi mainitun kuoltua. Lohi kuitenkin näkee sanotulla näkökohdalla olevan yleisempääkin kantavuutta jäämistöoikeudessa.

vahvasti suosiolahjan tunnusmerkistön olemassaoloa vastaan. Perustuuhan oikeudellinen ajattelummekin paljolti siihen, että ihminen tavoittelee markkinoilla omaa etuaan.²⁴ Syytinkiehto osoittaa varsin luotettavasti pääasiallisen suosimistarkoituksen puuttumista. Edellytyksenä tällöin kuitenkin on, että syytingin arvo on riittävän suuri suhteessa luovutettuun etuuteen.²⁵ Jos vastike jää syytinkiehdosta huolimatta kovin vähäiseksi, luovutuksen pääasiallisena tarkoituksena saattaa olla lahjansaajan suosiminen.

Myös perittävän työn jatkumiselle on selvästi annettu merkitystä. Tällä perusteella ratkaisussa KKO 1982 II 74 katsottiin, ettei perittävällä ollut suosimistarkoitusta. Tapauksessa KKO 1998:114 taas suosimistarkoituksen olemassaoloa perusteltiin sillä, ettei kyse ollut perittävän työn jatkamisesta. Jälkimmäisessä ratkaisussa kyse oli myös asumisen jatkuvuudesta eli siitä, että tila pysyy saman suvun hallussa ja asuttuna. Tämä tosiseikka ei tavallisesti ole kovin painava pääasiallisen suosimistarkoituksen puuttumista vastaan.²⁶ Työn jatkuvuus on oikeuskäytännössä asetettu selvästi eri asemaan.

Edellä on käsitelty ainoastaan maatilojen sukupolvenvaihdoksen toteuttaneita syytinkikauppoja.²⁷ Niihin liittyy usein omanlaisensa tunnusmerkistö, jonka perusteella arvioidaan suosiolahjan käsillä oloa. Toki kaikenlainen muukin omaisuus voi olla sukupolvenvaihdoksen kohteena.

2.2.3 Yrityskauppa ja lahjanantajan tarkoitusperät

Oikeuskirjallisuudessa on sovellettu aiemmin kuvattua maatilakauppoja koskevaa ajattelutapaa myös alihintaisiin yrityskauppoihin. Niihinkin liittyy usein sukupolvenvaihdostarkoitus ja myös niissä on kysymys perittävän työn

²⁴ Ks. esim. *Häyhä* 1996, s. 161–162, teoksessa näkökulmia oikeustaloustieteeseen. Tosin nimenomaan suvun piirissä toimittaessa tavoitteena voi joskus olla läheisen ihmisen suosiminen omalla kustannuksella. Ks. *Kolehmainen* 2006, s. 432–433.

²⁵ Ks. *Aarnio – Kangas* 2009, s. 854–855, jossa todetaan siinä mm. viitattujen hovioikeusratkaisujen perusteella, että suosiolahjaolettama kumoutuu varsin herkästi, jos luovutus on tehty lahjoittajan vanhuudenpäivien turvaamiseksi.

²⁶ Jos asumisen jatkuvuutta pidettäisiin yleisesti suosimistarkoitusta vastaan puhuvana seikkana, tämä käytännössä heikentäisi rintaperillisten lakiosasuojaa merkittävästi. Asunto-omaisuutta kuuluu hyvin yleisesti kotitalouksien varallisuuteen. Tällöin iso osa perintövarallisuudesta siirtyisi tavallaan lakiosasuojan ulkopuolelle. Näin laaja lahjanantajan määräysvallan salliminen huonontaisi rintaperillisten asemaa liian paljon. Suosiolahjasääntelyn taustalla on selkeästi ajatus siitä, että vanhempien tulee suhtautua tasapuolisesti lapsiinsa ja lapsille on annettava oikeudellista suojaa, jos vanhemmat ilmeisesti loukkaavat tätä periaatetta. Toki asumisen jatkuvuusargumentilla voi joskus olla merkitystä. Asiaan vaikuttaa mm. se, minkälaisesta asunnosta on kysymys ja kuinka kauan sama suku on sanotussa asunnossa asunut. Vuosisatoja saman suvun hallussa olleeseen kartanoon on suosiolahjan tunnusmerkistön täyttymistä arvioitaessa syytä suhtautua eri tavalla kuin asuntoa usein vaihtaneen perittävän viimeiseen asunto-osakkeeseen. Näistä seikoista voidaan päätellä lahjanantajan tarkoituksia.

²⁷ Ks. *Salonen*, DL 2000 s. 56–57, jonka aineiston mukaan noin 70 % suosiolahjariidoista liittyy maatilojen sukupolvenvaihdoksiin 1990-luvulla

jatkamisesta. Juuri sukupolvenvaihdoksen on esitetty voivan olla seikka, joka estää pitämästä yrityksen lahjoitusta suosiolahjana. Tällöin lahjoittaja on pyrkinyt pikemminkin yritystoiminnan jatkuvuuden turvaamiseen kuin lahjansaaajan suosimiseen.²⁸ Näin varmasti joskus onkin.

On kuitenkin kyseenalaista, miten tämä ajattelutapa sopii useimpiin yritysten sukupolvenvaihdostilanteisiin. Kun perittävä lahjoittaa perilliselleen omistamansa yhtiön osakkeita, osuuksia tai yritysomaisuutta, tilanne on monessa suhteessa erilainen kuin edellä kuvatuissa maatilakauppoja koskevissa ratkaisuisissa. Esimerkiksi osakeyhtiö (sen osakkeet) poikkeaa lahjan kohteena monessa tärkeässä mielessä tyypillisestä maatilayrityksestä. Viimeksi mainitun täytyy elinkelpoisena pysyä säilyä riittävän suurena kokonaisuutena. Maatilan jakaminen vaarantaa useimmiten sen elinkelpoisuuden. Liikeryityksen osalta koko ei yhtä usein ole ratkaiseva tekijä kuin maatilan kohdalla.

Lisäksi yrityksen sukupolvenvaihdos on mahdollista toteuttaa joustavasti useilla eri keinoilla. Etenkin osakeyhtiömuoto tarjoaa paljon erilaisia järjestelymahdollisuuksia.²⁹ Erilaisten yritysjärjestelyjen lisäksi tämä voitaisiin toteuttaa siirtämällä yhtiötä koskeva päätösvalta yritystoiminnan jatkajalle määräämällä osakkeille erilainen äänivalta. Konkretisoin asiaa esimerkillä. Havainnollisuuden vuoksi muokkaan maatilakauppaa koskevan ratkaisun KKO 1982 II 74 tosiseikastoa ja sovellan siinä mainittuja summia koskemaan yrityskauppaa. Kyseisessä korkeimman oikeuden ratkaisussa ei siis katsottu olevan kyse suosiolahjasta.

Perittävä P myi 130.000 euron arvoisen X Oy:n pojalleen A:lle 63.000 euron kauppahintaa vastaan. P:n kuollessa hänen ja lesken (L) omaisuuden arvo oli velkojen vähentämisen jälkeen 8.000 euroa. P:lla oli A:n lisäksi kaksi muuta lasta B ja C. Lahjansaaajan tarkoituksena oli lahjan saadessaan jatkaa yritystoimintaa. Yrityksen käyvän arvon oletetaan lahjoitushetkellä olevan tasearvojen mukainen. X Oy:n taseessa on seuraava omaisuus:

- liikehuoneisto arvoltaan 50.000 euroa
- koneet, kalusto ja vaihto-omaisuus arvoltaan 30.000 euroa
- rahavarat ja osakkeet arvoltaan 25.000 euroa.
- muu liiketoimintaan kuulumaton varallisuus purjevene yms. 25.000 euroa.³⁰

²⁸ *Aarnio – Kangas* 2009, s. 851–859. Kirjoittajien mukaan kysymyksessä voi kuitenkin olla suosiolahja, jos kauppa on tehty huomattavaan alihintaan ja vain vähän ennen perittävän kuolemaa.

²⁹ Osakeyhtiömuodon hyväksikäyttäminen on yhtiömuodon muutoksen avulla mahdollista myös avoimelle ja kommandiittiyhtiölle.

³⁰ Ratkaisun KKO 1982 II 74 markka-arvot ovat siis esimerkissä vaihtuneet euroihin. Lisäksi esimerkitapauksesta on jätetty pois tiloja rasittava velkasumma 17.500 markkaa,

Lakiosajäämistö koostuu nyt P:n antamasta lahjasta arvoltaan 67.000 euroa (eli luovutetun omaisuuden käypä arvo 130.000 euroa – kauppahinta 63.000 euroa) sekä reaali-jäämistöstä 8.000 euroa. Lakiosajäämistö on näin 75.000 euroa. Tästä B:n ja C:n lakiosat ovat molemmilla 12.500 euroa. B:n ja C:n lakiosat olisi voitu turvata esimerkkitapauksessamme monella tavalla. Se olisi voinut tapahtua X Oy:n jakautumisella liiketoimintaa harjoittavaan ”vanhaan” X Oy:n sekä liikehuoneiston hallintaan keskittyneeseen Y Oy:n. Viimeksi mainitun P olisi voinut jakautumisen jälkeen lahjoittaa B:lle ja C:lle.³¹ Tällöin he olisivat saaneet paitsi laki-, myös perintöosansa.

P olisi voinut turvata lakiosaperillistensä lakiosat myös lahjoittamalla heille joko rahavarat ja osakkeet tai muun varallisuuden. Lahjoituksen P olisi voinut tehdä sen jälkeen, kun hän olisi irrottanut sanotun varallisuuden X Oy:stä esimerkiksi keventämällä yhtiön tasetta. Tämä olisi voinut tapahtua niin, että yksin X Oy:n omistava P nostaisi osinkoina yhtiölle tarpeettomat varat.³² Toisaalta P olisi voinut pitää itsellään niin paljon omaisuutta, että muut rintaperilliset olisivat saaneet lakiosansa hänen jälkeensä. Tämä puolestaan olisi esimerkkitapauksessa voitu toteuttaa useammallakin tavalla. Yksi vaihtoehto olisi ollut, että P olisi myynyt A:lle vain osake-enemmistön X Oy:stä tai A:n maksama kauppahinta olisi määrätty suuremmaksi.

Mahdollista olisi myös jakaa X Oy:n osakkeet kahteen sarjaan: äänivaltaosakkeisiin ja osakkeisiin, joilla olisi etuoikeus osinkoon voitonjaossa. Viimeksi mainituilta voisi puuttua äänivalta kokonaan (OYL 3:3.2). Äänivaltaosakkeet voitaisiin ohjata A:lle ja äänivallattomat osakkeet muille perillisille.

Maatilan luovutuksia koskevassa oikeuskäytännössä syntyneiden normien soveltaminen muuhun yritystoimintaan on suosiolahjasäännösten näkökulmasta arveluttavaa. Syytinkikaupoissa keskeisellä sijalla ovat perittävän perustarpeet ja niiden tyydyttäminen. Omien tarpeiden tyydyttäminen on eittämättä vahva argumentti sen puolesta, että perittävän pääasiallinen tarkoitus ei ole ollut suosia lahjansaajaa. Yrityskaupoissa perittävä voi

jonka ostaja otti vastatakseen. Myös reaali-jäämistö on kasvanut reilusta 7.000 markasta 8.000 euroksi. Viimeksi mainittu muutos on tehty laskuesimerkin yksinkertaistamiseksi. Samasta syystä esimerkiksi on jätetty pois kuolintapauksesta todellisuudessa aiheutuvat kustannukset, jotka luonnollisesti pienentäisivät hieman rintaperillisten lakiosia.

³¹ A olisi voinut ennen lahjoituksen tekemistä turvata osakehuoneiston pysymisen X Oy:n käytössä pitkäaikaisella vuokrasopimuksella.

³² Jos P olisi yhtiössä vain enemmistöomistaja, hänen pitäisi ottaa toiminnassaan huomioon myös vähemmistöomistajien oikeudet. Tämä luonnollisesti rajoittaisi hänen mahdollisuuksiaan erilaisiin järjestelyihin. Lisäksi on otettava huomioon, että omaisuuden ”ottaminen” X Oy:stä johtaisi veroseuraamuksiin. Esimerkiksi taseen keventäminen osinkoja nostamalla aiheuttaa verovelvollisuuden. Tämä luonnollisesti voi hankaloittaa haluttuun päämäärään pääsemistä. Yksinkertaisuuden vuoksi esimerkki on tehty kiinnittämättä huomiota veroseuraamuksiin. Toki veroseuraamuksien ennakointi, sekä mahdollinen minimointi, kuuluu tärkeänä tekijänä huolellisesti hoidettuun yrityksen sukupolvenvaihdokseen.

kuitenkin turvata perustarpeensa vaikkapa siirtämällä itselleen yrityksensä omistamaa tuottavaa omaisuutta. Edellisessä esimerkissä tämä olisi voinut tapahtua vaikkapa liikehuoneiston avulla. Tämän P olisi voinut vuokrata X Oy:lle ja näin saada itselleen vuokratuloja eläkepäiviensä toimeentulon varmistamiseksi. Lisäksi P olisi voinut siirtää äänivaltaosakkeet ja yrityksen päätöksentekovallan A:lle ja pidättää itselleen äänivallattomia osinko-osakkeita. Myös tällöin järjestely olisi turvannut P:n etua. Mikäli P:n saama vastike olisi ollut riittävä ja järjestelyn päätarkoitus olisi ollut muu kuin A:n suosiminen, kyse ei olisi PK 7:3.3:n tarkoittamasta suosiolahjasta.

Yritysten luovutuksissa sosiaaliset näkökohdat eivät yleensä ole esillä ainakaan samassa määrin kuin syytinkikaupoissa. Syytinkikauppoja koskevissa korkeimman oikeuden ratkaisuissa omaksuttuja kantoja ei täten voida suoraviivaisesti yleistää koskemaan muunlaisia elinkeinotoiminnan luovutusta koskevia tilanteita.

2.2.4 Muut tilanteet

Lahjanantajan pääasiallista tarkoitusta arvioitaessa voidaan ottaa huomioon muitakin kuin edellä mainittuja seikkoja. Vastikkeen määrän lisäksi on otettava huomioon myös luovutusta ympäröivät olosuhteet sekä siihen liittyvät oikeustoimet ja muut tapahtumat. Lahjaoikeustoimea ei pidä eristää tapahtumaketjustaan irralliseksi oikeustoimeksi. Se liittyy osana siihen tapahtumaketjuun, joka kokonaisuutena arvioiden ehkä indikoi suosimistarkoituksen olemassaoloa.³³ Tilanne voi olla esimerkiksi seuraava:

Perittävä P:n rintaperillinen A ostaa P:ltä 400.000 eron arvoisen asunnon 300.000 eurolla. Sen jälkeen P hankkii vastikkeena saamallaan 300.000 eurolla juuri tämän arvoisen kesämökin. Muutaman vuoden kuluttua hän myy arvoltaan samana pysyneen kesämökin A:lle 225.000 euron kauppahinnalla (taas 75 % vastikkeella). P:llä ei ole ollut muuta varallisuutta kuin mainitut asunto ja kesämökki. Sanotuilla vajaavastikkeellisilla toimilla A on saanut lähes puolet (noin 56 %) P:n arvomääräisestä varallisuudesta. Kaupat muodostavat nyt eräänlaisen sarjatoimen ja niitä ei välttämättä pidä tarkastella toisistaan erillisinä tapahtumina.

Jopa toisessa oikeussuhteessa tapahtuneet luovutukset voivat olla osoitukseksi suosimistarkoituksesta tai sen puuttumisesta. Korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 1983 II 12 oli kyse jälkimmäisestä tilanteesta. Siinä toisessa oikeussuhteessa tapahtunut luovutus oli osoitukseksi suosimistarkoituksen puuttumisesta. Tässä tapauksessa perittävä P oli aikoinaan

³³ Näin *Aarnio – Kangas* 2009, s. 850.

tehnyt veljensä X:n kanssa sopimuksen, jonka mukaan P lahjoittaa varoja tyttärelleen A:lle sekä tämän miehelle ja X taas lahjoittaa varoja P:n tyttärelle B:lle sekä tämän miehelle. Sittemmin näin myös tehtiin. Perittävä oli siis toisen henkilön (veljensä) kautta järjestänyt sen, että hänen omat perillisensä pääsevät suurin piirtein samanlaiseen taloudelliseen asemaan. Ratkaisussa otettiin huomioon myös toisessa oikeussuhteessa tehdyt toimet, kun arvioitiin perittävän ja perillisen välisessä suhteessa tapahtunutta luovutusta. Toisessa oikeussuhteessa tehty luovutus oli syy, joka esti luovutuksen käsittelemisen suosiolahjana. Sama seikka oli myös vastasyynä sille, ettei lahjaa tullut lakiosaa määrättäessä lisätä pesän varoihin, vaikka kysymyksessä oli testamenttiin rinnastuva lahja. Tapauksessa arvioitiin siis eri oikeussuhteita lakiosasäännösten kannalta yhtenä kokonaisuutena.

Sukupolvenvaihdostarkoitus liittyy yleensä vain lahjanantajan omistaman yrityksen tai maatilan siirtämiseen, jolloin kysymys on perittävän *työn* jatkamisesta. Poikkeuksellisesti PK 7:3.3:n kannalta ”hyväksyttävä” sukupolvenvaihdostarkoitus voinee koskea myös esimerkiksi hyvin pitkään saman suvun hallussa ollutta kiinteistöä, jolloin asumisen ja omistamisen jatkuvuus voivat saada merkitystä lahjanantajan tarkoituseriä arvioitaessa. Vuosisatoja samalle suvulle kuuluneen arvokkaan kartanon pysyminen suvussa saattaa olla lahjanantajalle hyvinkin tärkeä asia. Tällöinkin on toki merkityksellistä se, onko lahjanantaja mahdolluuksiensa mukaan pyrkinyt saattamaan lakiosaperillisensä keskenään tasa-arvoiseen asemaan. Esimerkiksi iso maatilaan kuuluva metsäomaisuus antaa usein perittäville liikkumatilaa saattaa rintaperillisensä arvomääräisesti samankaltaiseen asemaan. Tärkeä seikka näissäkin luovutuksissa on tietysti maksetun vastikkeen ja lahjan käyvän arvon välinen suhde.

Selvää on, ettei omistuksen jatkuvuus ole relevantti argumentti suosimistarkoituksen puuttumista vastaan esimerkiksi raha- tai arvopaperilahjoituksissa. Näiden omaisuuslajien osalta kysymys ei voi olla sukupolvenvaihdoksesta, joka olisi suosimistarkoitusta vastaan puhuva seikka. Jos perittävä lahjoittaa yhdelle perillisistään tällaista omaisuutta muiden lakiosaperillisten vahingoksi, on selvää, että perittävän pääasiallisena tarkoituksena on ollut suosia lahjansaajaa.³⁴ Persoonattoman omaisuuden ”sukupolvenvaihdostarkoitus” pitää siis sisällään pääasiallisen suosimistarkoituksen.

³⁴ Pörssiosakkeet ja raha voidaan helposti lahjoittaa pienissäkin erissä ilman, että se heikentää jollakin tavalla lahjoituksen arvoa Poikkeuksena tästä ovat suuret osake-erät, jotka tuottavat omistajalleen valtaa osakeyhtiössä. Osakeyhtiölaissa on useita määräyksiä, joissa annetaan määrätyn omistusosuuden omistajille tiettyjä lisäoikeuksia (esim. OYL 5:4, OYL 5:26–28, OYL 5:30 ja OYL 7:7).

2.3 Johtopäätökset suosiolahjan tunnusmerkistön osalta

Suosiolahjan tunnusmerkistön olemassaoloa arvioitaessa täytyy ottaa huomioon, että perittävällä voi olla toimilleen useita oikeudellisesti merkittäviä motiiveja. Yksi näistä on lahjansaajan suosiminen. Tämä on PK 7:3.3:n sanamuodon perusteella eittämättä tärkeä seikka. Se on kuitenkin usein saanut kohtuuttoman vahvan aseman suosiolahjan tunnusmerkistön osatekijänä. Itse asiassa keskittyminen pelkästään lahjanantajan mahdolliseen suosimistarkoitukseen yksinkertaistaa usein liikaa tilannetta ja saattaa johtaa suosiolahjan tunnusmerkistön olemassaolon arviointia harhaan.

Myös useat muut lahjanantajan tarkoitusperät ovat merkityksellisiä. Korkeimman oikeuden käytännön perusteella tällainen seikka on muun muassa perittävän tarkoitus turvata oma toimeentulo tai joku muu hänen omaan etuunsa liittyvä tekijä. Yksi oikeuskäytännössä selvästi esiinnousut tekijä on sukupolvenvaihdostarkoitus. Esimerkiksi näitä lahjanantajan tarkoitusperiä on arvioitava kokonaisuutena. Kysymys onkin siitä, minkä painoarvon suosiminen on perittävän tarkoitusperissä saanut. Jos näitä tarkoitusperiä ei olisi voinut saavuttaa muuten kuin suosimalla yhtä perillistä, kyse ei yleensä ole PK 7:3.3:n tarkoittamasta suosiolahjasta. Lahjansaajan suosiminen ei ole nyt ollut perittävän pääasiallisena tarkoituksena.

Arvioinnissa on otettava huomioon myös se, olisiko lahjanantaja voinut saavuttaa pääasiallisen tarkoituksensa ilman lahjansaajan merkittävää suosimista. Tässä katse kiinnittyy lahjanantajan erilaisiin mahdollisuuksiin tavoittaa sellainen suosiolahjasäännösten näkökulmasta hyväksyttävä päämäärä, jossa kyse ei ole lahjansaajan suosimisesta. Jos lahjanantaja jättää käyttämättä lain tarjoamat mahdollisuudet saattaa rintaperillisensä kohtuullisen tasa-arvoiseen asemaan ilman, että lahjan pääasiallinen tavoite vaarantuu, hänellä on PK 7:3.3:n tarkoittama tarkoitus suosia lahjansaajaa muiden perillisten kustannuksella.³⁵ Tällöin liian vähän saaneilla rintaperillisillä on oikeus saada lakiosansa.

Tätä kantaa voidaan perustella PK 7 luvun taustalla olevalla ajatuksella siitä, että vanhempien tulee suhtautua tasapuolisesti lapsiinsa. Perintökaaren 7 luvun esitöissä mainittiin, että lapsille on annettava oikeudellista suojaa, jos vanhemmat rikkovat tätä tasapuolisuuden periaatetta.³⁶ Ilmeistä on, että rintaperillisten lakiosaoikeudesta haluttiin tehokas oikeus. Tähän viittaa se, ettei lakiosasäännöstöön otettu mitään suosiolahjaa koskevia aikarajoja siitä, miten pitkältä ajalta ennen perittävän kuolemaa tapahtuneita luovutuksia

³⁵ Toki suosimistarkoituksen voi poistaa sekin, että lahjanantaja pidättää itsellään yhtiöön liittyviä taloudellisia oikeuksia (vaikkapa oikeus yhtiön tuottamaan voittoon). Tällöin voidaan olla hyvin lähellä ratkaisussa KKO 1982 II 74 kuvattua tilannetta.

³⁶ Lakivaliokunnan mietintö 1950:18, s. 4 sekä KKO:n lausunto 1949, s. 16.

voidaan ottaa huomioon suosiolahjoina.³⁷ Aikarajoja harkittiin myös meillä.³⁸ Vuoden 1938 esitysehdotuksen 71.2 §:ssä ehdotettiin viiden vuoden aikaa. Myös tuomioistuimet ovat pitäneet lakiosaoikeutta sikäli vahvana oikeutena, että varsin kauan aikaa ennen perittävän kuolemaa annettuja lahjoja on käsitelty tasaukseen oikeuttavina luovutuksina.³⁹

Kun yritysomaisuutta lahjoitetaan, on syytä varautua siihen, että luovutus katsotaan myöhemmin suosiolahjaksi ja se aiheuttaa lakiosan täydennysvelvollisuuden. Sama koskee myös maatilavarallisuuden luovutuksia. Niitä arvioitaessa on niin ikään otettava huomioon se, olisiko lahjanantaja pystynyt lahjansaajan saaman elinkeinotoiminnan jatkuvuutta vaarantamatta saattamaan rintaperillisensä tasa-arvoiseen asemaan tai turvaamaan oman (taikka puolisonsa) vanhuudenpäivät. Näissäkin tapauksissa katse kiinnittyy lahjanantajan pääasialliseen tarkoitukseen ja tämän tarkoituksen olemassaolo joudutaan arvioimaan hänen käytettävissään olleen keinovalikoiman perusteella.⁴⁰

Niissä korkeimman oikeuden käsittelemissä tapauksissa, joissa suosimistarkoitusta ei luovutuksen huomattavasta alihintaisuudesta huolimatta katsottu olevan, lahjoittajan varallisuuden rakenne oli sellainen, ettei rintaperillisten tasa-arvoisuutta olisi voitu saavuttaa lahjansaajan elinkeinotoiminnan jatkuvuuden vaarantumatta. Lisäksi lahjoittajan toimeentulon takaaminen olisi puheena olevissa tapauksissa ollut vaikeasti sovitettavissa yhteen sen kanssa, että myös lahjansaajan elinkeinotoiminnan onnistumisen edellytykset olisi voitu turvata. Lahjoituksen pääasiallinen tarkoitus ilmeisesti oli muu kuin lahjansaajan suosiminen muiden rintaperillisten kustannuksella. Esimerkiksi runsas metsävarallisuus voi monissa tapauk-

³⁷ Lainvalmistelijoilla oli tiedossa ulkomaisia esikuvia, joissa lakiosan täydennykselle oli asetettu määräaika. Näin esim. Saksan Liittotasavallan BGB 2325 §, jossa lakiosan täydennyksen aikarajana oli kymmenen vuotta. Ks. *Rautiala* 1957, s. 74.

³⁸ Aarnio ja Kangas esittävät, että yleisen aikarajan puuttuessa on noudatettava säännön perustavoitteiden mukaisia kohtuullisia aikarajoja. Yleensä kohtuullisena aikarajana voidaan pitää kymmentä vuotta. *Aarnio – Kangas* 2009, s. 846. Saarenpää näyttäisi suhtautuvan jonkin verran myönteisemmin yli kymmenen vuotta ennen perittävän kuolemaa tapahtuneiden luovutusten käsittelemiseen laskennalliseen lisäykseen oikeuttavina suosiolahjoina. Ks. *Saarenpää* 1980, s. 337–344.

³⁹ Asia käy ilmi edellisessä viitteessä mainitusta Saarenpään teoksesta, jossa on käsitelty lähinnä korkeimman oikeuden oikeuskäytäntöä. Myös hovioikeudet antavat hyvin kauan aikaa ennen perittävän kuolemaa annetuille lahjoille vaikutusta suosiolahjana. Vasta yli 15 vuotta ennen perittävän kuolemaa annettujen lahjojen osalta hylättyjen lakiosan täydennystä tarkoittavien kanteiden osuus oli 1990-luvulla hovioikeuksissa noin 78 %. Näin *Salonen*, DL 2000, s. 55.

⁴⁰ Lahjanantajalta ei tietenkään voida vaatia sitä, että hän kykenisi ottamaan huomioon kaikki mahdolliset keinot, joilla on mahdollista saattaa rintaperilliset tasa-arvoiseen asemaan. Koska yrityksen sukupolvenvaihdoksessa on kysymys asiasta, joka on muutoinkin mietittävä perusteellisesti, yrityksensä lahjansaajalle siirtävältä perittävältä voidaan kuitenkin edellyttää sitä, että hän perehtyy kohtuullisen hyvin käytössään olevaan keinovalikoimaan.

sisä mahdollistaa perillisten tasa-arvoisen kohtelun tai turvata perittävän toimeentulon ilman, että lahjansaaaja tarvitsee välttämättä suosia lakiosaan oikeutettujen perillisten vahingoksi. Tällöin varsinainen maatilataloutta harjoittava osa kiinteistöstä voidaan siirtää perittävän työn jatkajalle ja metsäomaisuudella turvata muiden rintaperillisten lakiosaoikeus. Perinteisen suomalaisen pientilan kohdalla tämä ei ole ollut useinkaan mahdollista.

3 SUOSIMISTARKOITUKSEN TOTEENNÄYTTÄMINEN OIKEUDELLISENA ONGELMANA

Edellä on käsitelty suosiolahjan tunnusmerkistöä. Lähtökohtana tällöin on ollut, että tapauksen tosiseikasto on ollut tiedossa ja se on riidaton. Käytännössä tilanne ei yleensä ole tällainen, kun joudutaan ratkaisemaan, onko tietty lahja katsottava suosiolahjaksi. Perittävän tarkoitus suosia tiettyä tahoa toisen tappioksi on lahjanantajan ”pään sisällä” oleva asia. Jatkossa siirryn tarkastelemaan tilanteita, joissa joudutaan ottamaan kantaa näytön epävarmuuteen. Suosiolahjan tunnusmerkistön olemassaolo ei tällöin ole riidattomasti tiedossa.

Suosiolahjan tunnusmerkistön toteennäyttämiseen liittyvät ongelmat ovat saaneet huomiota myös jäämistöoikeudellisessa kirjallisuudessamme. Suosimistarkoitusta koskevien näyttövaikeuksien vuoksi Saarenpää on oikeuskäytäntöön vedoten puoltanut käsitystä, jonka mukaan suosimistarkoitusta ei tarvitse näyttää toteen.⁴¹ Aarnio ja Kangas ovat puolestaan PK 7:3.3:n sanamuodon perusteella asettuneet vastustamaan tätä näkemystä. Heidän mukaansa juuri suosimistarkoitus on todistelun kohteena ja ongelma on vain kriteereissä, joilla suosimistarkoitus katsotaan todistetuksi. Suosimistarkoitus taas joudutaan päättelemään objektiivisten tosiseikkojen perusteella, jos riidatonta näyttöä ei ole saatavilla.⁴² Mainittujen kirjoittajien välinen kiista liittyy näytön arviointiin ja siinä nimenomaan todistustaakan jakoon.⁴³

Puheena oleva keskustelu jää tavallaan kesken. Siinä väitellään todistustaakasta, mutta ei oikeastaan näyttökynnyksestä. Nämä molemmat kuuluvat kuitenkin yhteen. Todistustaakanormit ovat varsin mitäänsanomattomia, jollei niihin liity selvää käsitystä siitä, millaisen näyttökynnyksen kanssa niiden on

⁴¹ Saarenpää 1980, s. 327.

⁴² Näin Aarnio – Kangas 2009, s. 849–850 sekä Kangas 1993, s. 247–248.

⁴³ Näyttövelvollisuus ja todistustaakka tarkoittavat molemmat samaa asiaa. Kumpikin termi ilmaisee asianosaisen riskin kärsiä tappio, jos näyttö jää riittämättömäksi. Halila 1955, s. 8 ss. sekä Lappalainen 2001, s. 310.

tarkoitettu toimivan.⁴⁴ Suosimistarkoituksen toteennäyttämistä koskevaa kysymystä on siten syytä arvioida myös todistusoikeudellisia näkökohtia vasten.

Kun tuomioistuin pohtii pääasiallisen suosimistarkoituksen olemassaoloa, se joutuu ensinnäkin arvioimaan jutussa esitetyn näytön todistusvoimaa tarkoituksen olemassaolosta. Jutussa esitetyn todistelun pohjalta tuomioistuin siis ratkaisee todistusteemana olevan kysymyksen siitä, onko perittävä PK 7:3.3:n tarkoittamalla tavalla suosinut lahjansaajaa lakiosaan oikeutetun perillisen vahingoksi.⁴⁵ Todistusteemoina ovat näin (i) suosiminen ja (ii) sen tapahtuminen lakiosaperillisen vahingoksi. PK 7:3.3:ssa edellytetään näitä molempia seikkoja. Jatkossa puhun kuitenkin yksinkertaisuuden vuoksi yleensä pelkästään (pääasiallisesta) suosimisesta.⁴⁶

Puheena olevan todistusteeman osalta tuomioistuin tekee näyttökysymystä koskevan ratkaisun. Oikeus päättää OK 17:2.1:n mukaisesti, ”mitä asiassa on pidettävä totena”. Näyttökysymyksen ratkaiseminen voidaan jakaa kahteen osaan. Ensimmäinen osa on (a) varsinaista *todistusharkintaa* koskeva päätöksenteko. Se sisältää ratkaisun todennäköisyysarvioinnin, joka perustuu kokemussääntöihin. Tältä osin kyse ei ole oikeudellisesta harkinnasta. Toinen osa koskee (b) *näytön riittävyys* arviointia. Tässä ns. riittävyysratkaisussa oikeus vertaa todistusharkinnassa saavutettua suosimistarkoituksen olemassaolon todennäköisyysastetta siihen, miten suuria vaatimuksia riittävyys osalta esitetylle näytölle on syytä asettaa.⁴⁷ Kysymys on nyt siis siitä, onko PK 7:3.3:n tunnusmerkistön täyttymiselle merkityksellisten oikeustositseikkojen tueksi esitettävissä riittävä näyttö. Näyttöharkinta taas perustuu siihen näyttöarvoon, joka voidaan antaa todistusositseikoille. Näitä ovat seikat, joilla on oikeusseuraamukselle välillinen näyttöä koskeva merkitys. Ne ovat todisteita jonkin muun tosiseikan olemassaolosta. Todistusositseikkoja ovat muun muassa todistajan kertomuksen ja kirjallisen todisteen sisältö.

(a) Todistusteemana olevan väitteen todennäköisyyttä arvioidaan näin todistusositseikkojen avulla. Suosimistarkoitukseen viittaava tosiseikka saattaa olla perittävän antama lahja, joka on hyvin suuri hänen kokonaisvarallisuuteensa nähden. Pääasialliseen suosimistarkoitukseen viittaavia

⁴⁴ Ks. *Klami – Sorvettula – Hatakka*, DL 1990 s. 4, 10–11 ja 19 ja *Klami* 2000, s. 72.

⁴⁵ Tarkkaan ottaen todistusteemana on osapuolen *väite* suosimistarkoituksen olemassaolosta. Yksinkertaisuuden vuoksi puhun kuitenkin suosimistarkoituksesta todistusteemana. Näin myös *Lappalainen* 2001, s. 130.

⁴⁶ Kuten edellä on käynyt ilmi, lahjanantajalla voi olla useampia motiiveja teolle. Tärkeää on tällöin nimenomaan se, mikä on hänen pääasiallinen tarkoituksensa. Ks. edellä erityisesti jakso 2.3.

⁴⁷ Ks. tarkemmin näytön arvioinnista, *Lappalainen* 2001, s. 294 ss. Siinä kirjoittaja toteaa, että käytännössä todistusharkinta ja näyttöratkaisun riittävyyttä sääntelevä normatiivinen osa kylläkin sulautuvat yhdeksi kokonaisuudeksi.

todistustositseikkoja ovat nyt esimerkiksi vajaavastikkeellisesta luovutuksesta laaditun kauppakirjan sisältö ja asiantuntijatodistajan lausuma lahjan käyvästä arvosta. Suosimistarkoituksen puuttumiseen viittaava tosiseikka on puolestaan esimerkiksi sopimusehto (vaikkapa syytinki), joka palvelee nimenomaan lahjanantajan etua.

Kun tuomioistuin arvioi jonkun todistustositseikan näyttöarvoa todistusteemana olevan suosimistarkoituksen olemassaolosta, se käyttää hyväkseen yleisiä tietoja tosiseikkojen välisistä syysuhteista. Tuomioistuin toisin sanoen soveltaa *kokemussääntöjä*.⁴⁸ Nämä kokemussäännöt saattavat olla sellaisia, että ne kumoavat ennakkoperintöolettaman. Suosimistarkoituksen osalta tällainen kokemussääntö voi olla esimerkiksi seuraava: kun perittävä on lahjoittanut eläessään kaiken omaisuutensa viimeisestä avioliitosta olevalle lapselleen syrjäyttäen samalla aiemmista avioliitoista olevat rintaperillisensä, perittävän menettely viittaa hänen tarkoitukseensa suosia lahjansaajaa muiden rintaperillistensä kustannuksella. Arkikokemuksella on, että koko omaisuuden lahjoittaminen yhdelle lapselle on tämän perillisen suosimista.⁴⁹ Tavallista on myös viimeisestä avioliitosta olevien rintaperillisten suosiminen.

(b) Näytön riittävyttä koskevaan pohdintaan liittyy kysymys todistustaakasta. Suosiolahjan olemassaolon osalta tuomioistuin joutuu siis ottamaan kantaa siihen, kummalla osapuolella on jutussa todistustaakka ja miten vahvaa näyttöä osapuolelta vaaditaan, jotta hän suoriutuu näyttövelvollisuudestaan. Toinen vaihtoehto on se, että kokonaisnäytön puutteellisuudesta huolimatta juttu ratkaistaan todennäköisimpien todistustositseikkojen perusteella. Todistustaakan jakautumisen ja riittävän näytön arvioiminen ovat oikeudellista harkintaa. Todistelun vastaanottamisen jälkeen näytön arviointia koskeva harkintaprosessi etenee (hieman yksinkertaistaen) seuraavasti.⁵⁰

1. Relevanttien kokemussääntöjen muotoilu sekä niiden luotettavuuden arviointi.
2. Todistustaakan jakaminen (tai valitaan todennäköisimmät tosiseikat jutun faktapremisseiksi).
3. Näyttökynnyksen asettaminen.
4. Saadun näytön vertaaminen näyttökynnykseen.

⁴⁸ Lappalainen 2001, s. 131.

⁴⁹ Varsinainen *presumptio* kuitenkin on, ettei perittävä ole halunnut suosia yhtä rintaperillistä toisen kustannuksella (ns. ennakkoperintöolettama). Tämä oletama kumoutuu, jos perittävä on näin määrännyt tai hänen on olosuhteisiin nähden katsottava niin tarkoittaneen (PK 6:1.1).

⁵⁰ Vrt. Klami, DL 1992, s. 575, jossa esitetään toisenlainen ns. todistusarvometodiin perustuva analyysitapa. Klamin analyysi on tässä esitettyä jonkin verran monisyisempi.

Jatkossa etenen pääpiirteittäin esitetyn harkintaprosessin mukaisesti. Relevanttien kokemussääntöjen muotoilemista koskevan vaiheen käsittelyn jätän kuitenkin tekemättä. Tämä todistusharkintavaihe tapahtuu oikeudessa OK 17:2.1:n mukaisesti vapaana todistusharkintana. Kyse on näyttöarvopunninnasta, jossa tuomarin harkintaa eivät kahlitse minkäänlaiset määräykset.⁵¹ Kun kyse ei tältä osin ole oikeudellisesta harkinnasta, katson tarkoituksenmukaiseksi siirtyä tarkastelussani suoraan seuraaviin vaiheisiin.⁵² Tätä ennen käsittelen kuitenkin suosiolahjaolettamaa faktisena presumptiona.

4 ”SUOSIOLAHJAOLETTAMA” JA SEN MERKITYS

Oikeuskäytännössä on jo saannon lahjaluonteisuudesta usein päätelty, että perittävällä on ollut tarkoitus suosia lahjansaajaa.⁵³ Kun perittävä antaa perilliselleen tai tämän PK 7:3.3:n tarkoittamalle läheiselle merkittävän lahjan, tämän on katsottu olevan seikka, joka muodostaa suosimisolettaman.⁵⁴ Kyseessä on ns. faktinen presumptio.⁵⁵ Jo saannon lahjaluonteisuus tekee siis todistettavana olevan suosimistarkoituksen todennäköiseksi, mutta ei varmaksi.⁵⁶ Myös oikeuskirjallisuudessa on ajateltu tämän suuntaisesti.

⁵¹ *Lappalainen* 2001, s. 298.

⁵² Todistusharkinnan ja sen perustelujen tulee kuitenkin nojautua mahdollisimman yleisesti hyväksytyihin kriteereihin. Näin ratkaisijan subjektiivisen harkinnan osuus jää mahdollisimman pieneksi ja sisällöltään sekä varmuudeltaan ehkä ristiriitaisetkin kokemussäännöt eivät jää pelkästään ratkaisijan intuition varaan. Ks. *Sorvettula – Klami – Rahikainen*, DL 1988, s. 86–94. Siinä kirjoittajat myös korostavat, että vapaassa todisteiden harkinnassa vapauden kohteena ei ole se, mitä ”on pidettävä totena”, vaan ne keinot, joilla totuutta etsitään. Myös vapaassa todistusharkinnassa käytettäviä kokemus- ja päättelykeinoja on pystyttävä kontrolloimaan.

⁵³ Perittävä on voinut tehdä alihintaisen luovutuksen myös vahingossa. Perittävä ei ehkä tiennyt, ettei hänen PK 7:3.3:ssa mainitulta henkilöltä saamansa vastike vastannut tälle taholle luovutetun esineen käypää arvoa. Jos perittävä ei ole tiennyt antaneensa lahjaa, häneltä puuttuu lahjoittamistarkoitus. Tällöin kyse ei voi olla myöskään suosiolahjasta. Tällaisen lahjan osalta lahjansaajan on kuitenkin pystyttävä näyttämään toteen, että lahja on annettu vahingossa, jos tosiseikasto muutoin viittaa suosiolahjaan. Myös passiviteetilla aiheutettuihin lahjoihin on syytä suhtautua samalla tavalla. Jos perittävä esimerkiksi päästää saatavansa tietoisesti vanhenemaan, kyse voi olla suosiolahjasta samalla tavalla kuin aktiivisen luovutuksenkin kohdalla. Jos taas kyse on velan unohtamisesta, kyseessä ei voi olla suosimistarkoitus. Ks. vastaavaa pohdintaa PK 3:3.2:n tarkoittaman lahjoituksen osalta *Lohi* 2006, s. 139–140.

⁵⁴ Näin on luonnollisesti silloin, kun ennakkoperintöolettama on kumottu.

⁵⁵ Faktisella presumptiolla on tarkoitettu päättelyä, jossa todistusaiheen olemassaolo tekee todistettavan seikan olemassaolosta todennäköistä, mutta ei varmaa. Näin *Lappalainen* 2001, s. 144.

⁵⁶ Ks. *Aarnio – Kangas* 2009, s. 851, jossa todetaan, ettei se, että lahjansaanut perillinen tulee lahjoituksen vuoksi suosituksi, tarkoita automaattisesti sitä, että kyseessä on suosiolahja.

Ajatus on, että kun PK 6 luvun legaalinen presumptio perittävän halusta kohdella rintaperillisiä tasa-arvoisesti kumoutuu, syntyy ennakkoperintöolettaman vastainen presumptio suosiolahjan olemassaolosta.⁵⁷

On kuitenkin kyseenalaista, mitä arvoa näin muotoillulla suosiolahja-olettamalla on. Kun noudatetaan vapaata todistusharkintaa, kysymys on aina siitä, millainen näyttöarvo todistustositseikoille (esimerkiksi alivastikkeellista kauppaa koskevan luovutuskirjan sisältö, luovutuksen kohteen käypää arvoa koskevan asiantuntijatodistajan lausunnon sisältö ja todistajien lahjanantajan tarkoitusperiä valaisevat lausunnot) annetaan todistusteemasta (suosimistarkoitus). Juha Lappalainen onkin todennut, että faktisen eli tosiasiallisen presumption käsite on jäänne legaalisen todistusteorian sidotusta todisteiden harkinnasta. Viimeksi mainitussa määrättiin yleisesti myös todistusaiheiden todistusvoimasta siten, ettei faktinen presumptio-niminen ilmiö muodostanut lain vaatimaa ”täyttä näyttöä”.⁵⁸

Edellä sanottu koskee myös suosiolahjaolettaa faktisena presumptiona. Suosiolahjaolettaa käytettäessä todetaan ensin, että luovutuksen lahjanluonteisuus luo presumption suosimisesta. Sen jälkeen mahdollisesti vastasyihin vedoten todetaan, ettei kyse ole suosimisesta. On ajatuksellista tyhjäkäyntiä todeta lahja ensin suosiolahjaksi ja sen jälkeen vedota vastasyihin.⁵⁹ Ratkaisu perustuu kuitenkin kokonaisharkintaan

Faktisen presumption käsite on sidoksissa todistusaihe eli indisio-termiin. Tähän taas liittyy eräänlainen vähättelevä merkitys. Indisiotodiste on vähemmän kuin täysi näyttö. Faktisessa presumptiossa indisio-olemassaolosta kuitenkin päätellään välittömästi relevantin tosiseikan eli oikeusseuraamuksen syntymisen kannalta ratkaisevan seikan (*oikeustositseikan*) olemassaolo. Kaikessa todistusharkinnassa on kysymys siitä, mikä näyttöarvo todistustositseikoille (todisteille) annetaan.⁶⁰ Todistusharkinnan keskeisin kysymys on, onko oikeustositseikkojen tueksi esitetty riittäväksi katsottava näyttö.

Yksittäisten todisteiden näyttöarvo on kuitenkin kiinni olosuhteista *in concreto*. Tällöin faktisen presumption tarkoittamaa päättelyä ei pystytä erottamaan ”normaalista” todistusharkinnasta.⁶¹ Myös *perittävän antaman*

⁵⁷ Näin *Saarenpää* 1980, s. 327.

⁵⁸ *Lappalainen* 2001, s. 144.

⁵⁹ Ks. *Saarenpää* 1980, s. 333–334.

⁶⁰ Näytön arviointiin liittyy myös ns. aputosiseikka. Se vaikuttaa todistustositseikan näyttöarvoon, mutta sillä itsellään ei ole suoranaista näyttöarvoa oikeustositseikasta. Sen avulla voidaan kuitenkin kontrolloida, ovatko todisteen ja todistusteeman välillä koke-mussäännössä edellytetyt olosuhteet käsillä. Esimerkiksi todistajan muistisairaus voi olla apufakta. Todistajan vaikea-asteinen dementia vaikuttaa hänen todistajankertomuksensa näyttöarvoon, mutta se ei suoraan kerro mitään lahjanantajan tarkoitusperistä.

⁶¹ *Lappalainen*, LM 1986, s. 760. Vaikka faktisella presumptiolla ei Lappalaisen mukaan ole todistusharkinnassa mitään merkitystä, legaalisella presumptiolla on. Niillä on tärkeä

merkittävän lahjan näyttöarvo suosimistarkoituksen olemassaolosta on harkittava in concreto. Kyse on kokonaisharkinnasta, jossa yhdelle seikalle ei läheskään kaikissa tapauksissa voi antaa ratkaisevaa merkitystä.⁶² Suosiolahjaolettaman käyttäminen saattaa vain sekoittaa vapaata todisteiden harkintaa ja johtaa sitä jopa harhaan.

Esimerkiksi kysymys lahjanantajan pääasiallisesta tarkoituksesta saattaa hämartyä, kun lahja oletetaan lähtökohtaisesti suosiolahjaksi vain sen vuoksi, että siitä maksettu vastike alittaa liian paljon sanotun objektin käyvän arvon. Jos ratkaisija suhtautuu faktiseen presumptioon liian voimakkaana lähtökohtana, lahjaa voidaan pitää suosiolahjana, vaikka lahjansaajan suosiminen ei olisi ollut lahjanantajan pääasiallisena tarkoituksena.

5 TODISTUSTAAKAN JA NÄYTTÖKYNNYKSEN ASETTAMINEN

5.1 PK 7:3:n sanamuoto arvioinnin lähtökohtana

Perintökaaren 7 luvun 3 §:ssä ei ole ratkaistu todistustaakkaa eikä näyttökynnystä koskevia kysymyksiä ainakaan näkyvällä tavalla. Nämä ongelmat on ratkaistava oikeuskäytäntöön sekä periaatteellisiin ja käytännöllisiin näkökohtiin tukeutuen.⁶³ Lahjan saamisen osalta tilanne on yleisten todistusoikeudellisten oppien mukaan seuraava: sen, joka väittää perillisen saaneen lahjan, on kyettävä esittämään riittävä näyttö väitteensä tueksi. Tässä kirjoituksessa keskitytään kuitenkin suosimistarkoitusta eikä lahjan olemassaoloa koskevien ongelmien arviointiin. Lähtökohtana on, että omaisuutta on kiistatta saatu vastikkeetta tai vajaalla vastikkeella. Suosimistarkoitusta koskevan näytön riittävyyden arvioinnissa kyse on siis siitä, onko todistusharkinnassa saavutettu tämän seikan osalta niin korkea todennäköisyys, että se voidaan katsoa toteennäytetyksi, vai jääkö sanottu uskottavuustaso saavuttamatta.

Tässä yhteydessä on otettava kantaa myös siihen, onko näyttökynnys suosimistarkoituksen olemassaolon osalta kiinteä, vai onko se ehkä jutun olosuhteiden ja laadun perusteella joustava.⁶⁴ Ruotsissa Ekelöf ja Boman

merkitys todistustaakkasääntelyn kannalta. Myös Ekelöf katsoo, ettei modernissa lainopissa ole tarvetta faktisen presumption käsitteelle. Näin Ekelöf 1977, s. 84.

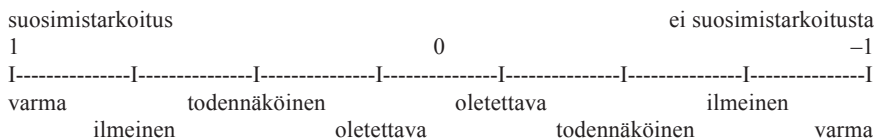
⁶² Ks. *Sorvettula – Klami – Rahikainen*, DL 1988, s. 97, jossa mainitaan, ettei yhden todistustositien käsittely todistusteeman kannalta saa johtaa lopulliseen sitoutumiseen, vaan huomioon on otettava kaikki todistustositien asiat.

⁶³ Tämän suuntaisesti *Lappalainen* 2001, s. 308.

⁶⁴ Ks. näyttökynnuksesta yleisesti *Lappalainen* 2001, s. 341 ss.

ovat esittäneet, että näyttökynnyksen korkeus vaihtelee juttutyypeittäin.⁶⁵ Suosiolahjan osalta tämän voisi ajatella tarkoittavan esimerkiksi sitä, että näyttökynnys suosimistarkoituksen olemassaolosta olisi erilainen sen mukaan, vaaditaanko lakiosaa (i) perinnönjaossa perittävän jäämistöstä vai (ii) täydennyskanteella lakiosan palauttamisena.⁶⁶

Perinteisesti on katsottu, että *täysi näyttö* käy riittävästä näytöstä. Tällä tarkoitetaan sellaista todennäköisyyden määrää, joka saa järkevä ja tunnollisen henkilön vakuuttumaan tietyn tosiseikan todella olevan olemassa. Näin täydellistä vakuuttavuuden astetta on usein vaikea saavuttaa. Täyden näytön vaatimus onkin omiaan lisäämään väriiden päätösten määrää.⁶⁷ Käytännössä etenkin dispositiivisissa riita-asioissa tyydytään usein vähemmän vahvaan todennäköisyyden näyttöön.⁶⁸ Todistustaakkainormien merkitystä suosiolahjaa koskevassa näytönarvioinnissa sekä siinä esiin tulevaa riittävyyskysymyksen suhdetta todistusharkintaan voidaan havainnollistaa seuraavan kaavion avulla.⁶⁹

Kaavion vasen reuna kuvaa tilannetta, jossa ratkaisijalla on täysi varmuus siitä, että lahjanantajan pääasiallinen tarkoitus on ollut suosia lahjan saanutta tahoa. Vastaavasti oikea reuna ilmentää tilannetta, jossa ratkaisija on aivan varma, ettei lahjanantajalla ole ollut tällaista tarkoitusta. Kaavion keskellä oleva 0-piste kuvaa tilannetta, jossa sekä suosimistarkoitus että sen puuttuminen ovat yhtä todennäköisiä. Kaavion keskipisteen ja sen ääripäiden välille sijoittuvat ”näyttöarvot”, jotka osoittavat todennäköisyyden kasvua joko suosimistarkoituksen olemassaoloa tai sen puuttumista kohti.

Kun esimerkiksi tuomari punnitsee jutussa esitetyn näytön todistusvoimaa, hän päätyy siihen, että joko suosimistarkoituksen olemassaolosta tai sen puuttumisesta on esitetty tiettyyn todennäköisyyteen yltävä näyttö. Yllä olevaan kaavioon sijoitettuna tätä saavutettua todennäköisyyden astetta voidaan kutsua *todistusarvopisteeksi*. Se siis osoittaa sen to-

⁶⁵ Ekelöf – Boman 1992, s. 72. Ks. myös Lappalainen 2001, s. 341 ss.

⁶⁶ Suomessa Klami on tutkimusryhmineen kannattanut kokonaan joustavaa näyttökynnystä. Ks. Klami – Sorvettula – Hatakka, DL 1990, s. 13–19.

⁶⁷ Näin Klami – Sorvettula – Hatakka, DL 1990, s. 5.

⁶⁸ Tirkkonen 1966, s. 117–118 ja Lappalainen 2001, s. 342.

⁶⁹ Ks. Ekelöf 1977, s. 56, Lappalainen 2001, s. 311 sekä Klami 2000, s. 76, joissa todistusharkintaa on havainnollistettu vastaavantyyppisen kaavakuvan avulla.

dennäköisyyden tason, mihin todistelu on jutussa in concreto yltänyt. Käytännössä todistusarvopisteen sijainti kaaviossa muuttuu todistelun edetessä esitetyn näytön ja vastaanäytön seurauksena. Ratkaisevaa on, missä todistusarvopiste sijaitsee, kun todistelu päättyy. Näin saavutettua todistusarvopistettä verrataan kaavion kohtaan, johon näytön on yllettävä, jotta olisi saavutettu riittävä näyttö. Tätä kohtaa skaalalla voidaan kutsua *todistustaakkapisteeksi*.⁷⁰

Todistustaakka jutussa ratkeaa sen perusteella, kummalle puolelle 0-pistettä todistustaakkapiste asettuu. Jos se asettuu vasemmalle puolelle, todistustaakka on sillä, joka vetoaa suosimistarkoitukseen. Tällöin todistustaakka on siis ilman lahjaa jääneellä lakiosaperillisellä. Mikäli todistustaakkapiste on oikealla puolella, todistustaakka on lahjansaaajalla. Todistustaakkapisteen etäisyys 0-pisteestä taas kertoo sen, kuinka raskas on kyseisen asianosaisen todistustaakka.⁷¹ Jatkossa onkin tarkoitus selvittää, kummalle puolelle kaaviota ja mihin kohtaan suosimistarkoitusta koskeva todistustaakkapiste on syytä sijoittaa.

Näyttökynnyksen osalta on ensimmäiseksi syytä kiinnittää huomiota PK 7:3.3:n sananmuotoon. Sen mukaan suosiolahja on kysymyksessä, kun lahjalla on *ilmeisesti* tarkoitettu suosia lahjansaaajaa lakiosaperillisen vahingoksi. Sananmuodosta käy ilmi, ettei suosimistarkoituksesta tarvitse saada esiin ns. varmaa näyttöä, jotta lahjoitus voidaan ottaa huomioon lakiosia laskettaessa. Sana ilmeisesti vastannee todennäköisyysasteeltaan edellä mainitussa kaaviossa esiintyvää termiä oletettavaa.⁷² Hieman tähän suuntaan asian näyttäisi ymmärtäneen myös Saarenpää.⁷³ Näyttökynnyksen tarkempi määrittely on kuitenkin vaikeaa pelkästään PK 7:3.3:n sanamuodon perusteella.⁷⁴ On epävarmaa, minkä merkityksen lainsäätäjät on valitulle sananmuodolle halunnut antaa. Lisäksi eri tulkitsijat arvioivat saman sananmuodon perusteella näyttökynnyksen eri tavoin.⁷⁵

⁷⁰ Lappalainen 2001, s. 312.

⁷¹ Vastaavasti Lappalainen 2001, s. 311–312.

⁷² Nykysuomen sanakirjassa nämä sanat on ymmärretty toistensa synonyymeinä. Ks. Nykysuomen sanakirja, lyhentämätön kansanpainos (1988). Porvoo, osa 2, O-kirjain, s. 47.

⁷³ Ks. Saarenpää 1994, s. 188. Siinä kirjoittaja tosin katsoo, ettei suosimistarkoituksen toteennäyttäminen ole Suomen lakiosajärjestelmässä lainkaan tarpeen. Riittävää on hänen mukaansa se, että voidaan päätyä *ilmeisen* suosimistarkoituksen olemassaoloon. Kantaansa Saarenpää perustelee muun muassa sillä, että suosiolahjajärjestelmä olisi näyttöön liittyvien epävarmuuksien sävyttämä, jos suosimistarkoitus pitäisi pystyä näyttämään toteen. Sana ilmeisesti ei siis vastaisi todennäköisyysasteeltaan edellä olevan kaavion termiä ”ilmeistä”.

⁷⁴ Myöskään lainvalmistelutöistä ei löydy ongelmaan sanottavampaa apua etenkin vanhempien esitöiden osalta. Suosiolahjaa koskeva säännös lisättiin aikanaan lakiin Lakivaliokunnan ehdotuksesta. Sitä ei sisältynyt vuosien 1935 ja 1938 ehdotukseen. Ks. Lakivaliokunnan mietintö 1950:18, s. 4.

⁷⁵ Ks. Klami – Marklund – Rahikainen – Sorvettula, LM 1988, s. 473–474, jossa tarkastellaan suomalaisen ja ruotsalaisen tuomarikunnan käsityksiä siitä kuinka suureen toden-

5.2 Todistustaakan jaon ja näyttökynnyksen asettamisen perinteiset kriteerit

Todistusharkinnan ihanteena myös suosiolahjasäännöstä sovellettaessa on täysi varmuus suosimistarkoituksen olemassaolosta tai sen puuttumisesta. Täyteen varmuuteen perittävän tarkoituksesta ei päästäne juuri koskaan; kysymyshän on perittävän subjektiivisen mielentilan todistamisesta. Käytännössä ratkaisu on tehtävä epävarmuuden vallitessa. Ongelmana tällöin on, kummalle osapuolelle suosiolahjaa koskevassa oikeudenkäynnissä on syytä asettaa todistustaakka suosimistarkoituksen olemassaolosta tai sen puuttumisesta, sekä minkä asteista varmuutta todistusteemana olevan suosimistarkoituksen olemassaolosta on aihetta vaatia (näyttökynnyks).

Näyttökynnyksen korkeuteen on katsottu vaikuttavan samat seikat, jotka ratkaisevat myös todistustaakan jakautumisen. Meillä yleisesti hyväksytyihin todistustaakan jakoperusteisiin on katsottu kuuluvan (a) näyttömahdollisuus, (b) aineellisen oikeuden tarpeet sekä (c) kokemusperäinen todennäköisyys.⁷⁶ Nämä seikat voivat olla relevantteja myös ratkaistaessa todistustaakan jakautuminen ja näyttökynnyksen korkeus, kun kysymys on suosiolahjaa koskevasta perittävän pääsiallisen suosimistarkoituksen olemassaolosta.

a) Näyttömahdollisuus todistustaakan jakokriteerinä merkitsee sitä, että todistustaakka asetetaan sille osapuolelle, jonka on helpompi esittää näyttöä omaksi edukseen. Näyttökynnyksen korkeuden määrittämiskriteerinä näyttömahdollisuus vaikuttaa siihen, kuinka raskaaksi tämän osapuolen todistustaakka muodostuu. Mitä helpompi sanotun osapuolen on esittää asiassa näyttöä, sitä korkeammalle todistustaakkapiste on syytä asettaa. Suosimistarkoituksen olemassaolon osoittaminen on yleensä varsin vaikeata. Sama koskee kuitenkin myös suosimistarkoituksen puuttumista. Perittävän subjektiivista tarkoitusta voidaan pyrkiä osoittamaan objektiivisilla perusteilla. Luotettavan selvityksen saaminen tällaisesta seikasta on kuitenkin usein mahdotonta. Näytön hankkimisen vaikeutta lisää usein se, että suosiolahjaksi väitetty luovutus on voinut tapahtua vuosia tai jopa vuosikymmeniä ennen perittävän kuolemaa.⁷⁷

näköisyyteen tietyt termit, esimerkiksi ilmeinen (uppenbart), viittaavat.

⁷⁶ Halila 1955, s. 291–307, Tirkkonen 1977, s. 126 ss. ja Lappalainen 2001, s. 325. Hyvin samansuuntaisesti asiaa on lähestynyt myös Klami yms. Ks. Klami – Sorvettula – Hatakka DL 1990 s. 10 ja Klami – Gräns – Sorvettula 2000, s. 195 ss.

⁷⁷ Perintökaareen ei sisällytetty aikarajaa siitä, kuinka kauan ennen perittävän kuolemaa annetut lahjat voidaan ottaa huomioon suosiolahjoina. Koska nimenomaista säännöstä ei ole, suosiolahjaan on vedottava kohtuullisen ajan kuluessa lahjan antamisesta. Oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että kohtuullisena aikana on pidettävä kymmentä vuotta. Tosin erityisistä perusteista tätäkin aikaa voidaan vielä venyttää. Saarenpää 1980, s. 337–344 sekä Aarnio – Kangas 2009, s. 845–846.

Suosimistarkoitus muistuttaa todistelun kohteena paljolti vilpittömyyttä mieltä. Kummassakin on kysymys henkilön sisäisestä mielentilasta. Vilpittömän mielen osalta on todistustaakan jakoa silmällä pitäen viitattu usein oikeusohjeeseen, minkä mukaan se, joka väittää vastapuolen olevan vilpillisessä mielessä, on näytettävä väitteensä toteen. Voidaanko tästä ohjeesta saada apua suosiolahjan tunnusmerkistön olemassaoloa koskevan näyttökynnyksen korkeuden arviointiin tai sitä koskevaan todistustaakan jakoon? Kysymys on aiheellinen, koska lahjanantaja ei ole toiminut varsinaisesti moraalittomasti edes silloin, kun hän on ilman perusteltua syytä suosinut lahjansaajaa lakiosaperillisen vahingoksi.

Toisaalta lain tarkoittamalta vilpilliseltä mieleltä ei edellytetä, että *mala fides* toiminut henkilö olisi välttämättä tehnyt mitään moraalisesti tuomittavaa. Vilpilliselle mielelle on ominaista paremminkin tietynlainen huolimattomuus tai välinpitämättömyys.⁷⁸ Onkin mahdollista katsoa, että lahjanantaja on ollut eräällä tavalla välinpitämätön rintaperillistensä lakiosaoikeuden suhteen, kun hän on antanut sitä loukkaavan lahjan. Perillisen lakiosaoikeutta koskevan ”välinpitämättömyyden” osoittaminen on helpompaa, kuin sen vastakohtaan osoittaminen. Suosimistarkoitusta voi usein (yrittää) osoittaa monella tavalla. Se voi tapahtua luovutetun esineen arvon ja siitä mahdollisesti maksetun vastikkeen epäsuhtaisuuden osoittamisella, lahjoittamiseen liittyvillä olosuhteilla, lahjanantajan tekemillä muilla oikeustoimilla sekä vaikkapa lahjanantajan tarkoituksia valaisevien todistajankertomusten avulla. Nämä ovat seikkoja, joista on yleisen kokemuksen perusteella pääteltävissä perittävän suosimistarkoitus. Niistä pystyy myös yleensä kohtalaisella varmuudella päättämään, onko lahjanantaja ymmärtänyt lahjan ehkä loukkaavan rintaperillistensä lakiosaoikeutta. Toki suosimistarkoituksen puuttumisestakin voidaan esittää vastaavaa näyttöä. Esimerkiksi perittävän vanhuudenpäiviä turvaavan syytinkiehdon sisältö on tähän viittaava todistusosiseikka.

Näyttömahdollisuuden liittyvät vaikeudet perustelevat sitä, ettei näyttökynnystä suosimistarkoituksen olemassaolosta tai sen puuttumisesta pidä asettaa korkealle. Todistustaakan jakoa ajatellen tästä kriteeristä ei juuri näyttäisi olevan apua.

b) Aineellisen oikeuden tarpeilla tarkoitetaan sitä, että todistustaakan jako ja näyttökynnys on järjestettävä niin, että ne ovat sopuosinnussa materiaallisen oikeuden tavoitteiden kanssa. Ruotsin oikeuskirjallisuudessa on esitetty todistustaakan jakoa silmällä pitäen, että ensisijainen jakoperuste on, että se on sopuosinnussa sovellettavan materiaallisen säännöksen kanssa ja

⁷⁸ Halila 1955, s. 160–161.

sen tulee pyrkiä turvaamaan tämän normin toteutuminen yhteiskunnassa. PK 7:3.3:n suosiolahjasäännöksen tavoitteena on turvata rintaperillisten tasa-arvoinen kohtelu.⁷⁹ Aineellisen oikeuden tarpeet puoltavat näin todistustaakan asettamista lakiosaa loukkaavan lahjan saaneelle taholle sekä matalaa näyttökynnystä suosimistarkoituksen olemassaolosta. Muussa tapauksessa perintökaaren tavoite rintaperillisten tasa-arvoisesta kohtelusta voi jäädä saavuttamatta.

c) Kokemusperäinen todennäköisyys liittyy elämän yleisiin säännönmukaisuuksiin. Kun perittävä tekee merkittävän lahjoituksen, kokemusperäinen todennäköisyys puhuu suosimistarkoituksen olemassaolon puolesta. Oikeuskäytännössä merkittävä ennakkoperintöolettaman poissulkevin määräyksin toteutettu lahjoitus on usein ollut tärkeä todistustositseikka, jonka on nähty viittaavan hyvin vahvasti suosimistarkoituksen olemassaoloon. Joskus tämä tosiseikka voi jopa yksin riittää ylittämään näyttökynnyksen suosimistarkoituksen olemassaolosta, vaikka sen perusteella ei olekaan aihetta muodostaa ”suosiolahjaolettamaa”. Kokemusperäinen todennäköisyys viittaa kuitenkin enemmän siihen, ettei näyttökynnystä lahjanantajan suosimistarkoituksen olemassaolosta pidä asettaa korkealle. Myös todistustaakan osalta se perustelee pikemminkin sitä, että lahjansaajan pitäisi pystyä näyttämään toteen, ettei kysymys ole suosiolahjasta.

Todistustaakan ja näyttökynnyksen jakokriteerit perustelevat näin matalaa näyttökynnystä suosimistarkoituksen olemassaoloa arvioitaessa. Todistustaakan osalta ne näyttäisivät viittaavan enemmän siihen, että todistustaakka siitä, ettei kyse ole suosiolahjasta, tulisi asettaa lahjansaajalle. Tältä osin tilanne ei mielestäni ole selvä. Näyttökynnyksen korkeutta ja todistustaakan jakoa ei kuitenkaan ole syytä ratkaista pelkästään puheena olevien kriteereiden tarkastelun pohjalta. Uudemmassa todistusoikeudellisessa tutkimuksessa on kiinnitetty huomiota myös haitta-kriteeriin, eli siihen, millaisia haittoja osapuolelle aiheutuu mahdollisesta väärästä päätöksestä.

5.3 Haitta-kriteeri

Todistustaakanjakoa ja näyttökynnystä koskeva ratkaisu on siis tehtävä epävarmuuden vallitessa. Tällöin voidaan ottaa huomioon myös se, millaisia oikeusvaikutuksia eri päätöksillä on osapuolille. Mukana arvioinnissa voi olla myös mahdollisesta väärästä päätöksestä osapuolille aiheutuva haitta. Tämä onkin erityisesti Klamin ja hänen tutkimusryhmänsä usein esille

⁷⁹ Ks. Lakivaliokunnan mietintö 1950:18, s. 4 sekä KKO:n lausunto 1949, s. 16.

tuoma kriteeri todistustaakan jaolle sekä näyttökynnyksen korkeudelle.⁸⁰

Lahjansaaajan intressit eivät näyttäisi kovin merkittäviltä silloin, kun kanssaperillisten oikeudet voidaan toteuttaa jäämistöstä. Tällöinhän tilanne on se, että hänkin (tai lahjansaaajan PK 7:3.3:ssa mainittu läheinen, jos lahjansaaaja ei ole perillisasemassa) ainoastaan saa vähemmän kuin jos suosimistarkoitusta ei katsottaisi olevan olemassa.⁸¹ Sama koskee ilman lahjaa jääneitä rintaperillisiä silloin, kun lakiosaa vaaditaan täydennyskanteella. Lakiosaperillisille väärästä päätöksestä aiheutuva haitta on nyt siinä, että heiltä jää perittävän omaisuudesta peräisin oleva varallisuuden lisäys saamatta. Tätä ei voi pitää erityisen raskaana seurauksena.

Sen sijaan lakiosan täydennysvastuu saattaa olla hyvin raskas täydennysvelvollista kohtaan. Lahjansaaaja on ehkä rakentanut elämänsä sen varaan, että hänen saantonsa on pysyvä. Hän on voinut saamansa varallisuuden lisäyksen vuoksi uskaltautua aloittamaan yritystoiminnan. Lakiosan täydennysvastuu saattaa osoittautua kohtalokkaaksi lahjansaaajalle, jos liiketoiminnan edellytykset vaarantuvat täydennysvastuun vuoksi.⁸² Täydennysvastuu on raskas myös silloin, kun lahjansaaajalle ei ole luovutuksen ansiosta kertynyt lainkaan pysyvää varallisuuden lisäystä. Lahaomaisuus on voitu myydä eteenpäin ja saatu vastike käyttää omaan kulutukseen. Vielä ongelmallisempi tilanne on, jos lahjavarallisuus on luovutettu vastikkeetta eteenpäin esimerkiksi hyväntekeväisyyteen.⁸³ Näissä tilanteissa väärästä päätöksestä aiheutuu lahjansaaajalle merkittävää haittaa.

Lahjansaaajan kannalta on merkittävää myös se, että hänen oikeutensa perustuu varallisuus oikeuden näkökulmasta tehokkaaseen oikeustoimeen. Tällaisiin oikeustoimiin ei pidä puuttua kovin herkästi. Matala kynnys puuttua tehokkaisiin oikeustoimiin olisi omiaan tuomaan varallisuussuhteisiin oikeudellista epävarmuutta ja horjuttamaan *status quota*.⁸⁴ Tämä puolestaan olisi vastoin vaihdannan intressiä ja yhteiskunnan kokonaisuutta.⁸⁵

⁸⁰ Klami 2000, s. 32–39 ja s. 72 ss., sekä Sorvettula – Klami – Rahikainen, DL 1988, s. 95–96 ja Klami – Sorvettula – Hatakka, DL 1990, s. 68 ss.

⁸¹ Vastaavasti ilman lahjaa jääneet rintaperilliset saavat enemmän ja heidän keskinäinen tasa-arvoisuutensa toteutuu tehokkaammin lakiosaoikeuden osalta. Lahjansaaaja (jos lahjaa ei ole annettu hänen PK 7:3.3:ssa mainitulle läheiselle) tulisi silti kokonaisuutena muita perillisiä parempaan asemaan, koska viimeksi mainitut eivät saisi koko perintöosaansa.

⁸² Ks. KM 1975:84, s. 57, jonka mukaan lahjansaaajan palautusvastuuta tulee käyttää perhe- ja jäämistöoikeudellisten vaatimusten turvaamiseen ainoastaan hyvin harkiten. Tässä mietinnössä haluttiin parantaa lahjansaaajan asemaa. Ajatus oli, ettei henkilön määräysvaltansa puitteissa tekemiin oikeustoimiin voisi puuttua ainoastaan poikkeustapauksissa ja tällöinkin mahdollisimman vähän.

⁸³ Lohi 2006, s. 6.

⁸⁴ Oikeusjärjestyksemme sisältää eräänlaisen *status quo* -periaatteen. Vallitsevaa olotilaa pyritään suojaamaan.

⁸⁵ cf Hällström, Erik 1931, s. 49–57 ja Zitting, LM 1953, s. 987. Ks. vastaavista perusteluista PK 3 luvun mukaisten palautusvaateiden osalta, Lohi 2006, s. 5–7.

5.4 Joustava näytön arviointi ratkaisuna?

Kun hyvitystä vaaditaan lakiosan täydennyksenä, haitta-kriteeri näyttäisi puoltavan todistustaakan asettamista suosimistarkoitukseen vetoavalle rintataperilliselle. Sanotussa tilanteessa tämä kriteeri perustelee myös korkeaa näyttökynnystä. Jos lakiosaan taas vedotaan perittävän jäämistöä jaettaessa, haitta-kriteeri ei tuntuisi erityisesti vaikuttavan todistustaakan jakoon tai puoltavan korkeata näyttökynnystä. Sen sijaan edellä kuvatut perinteiset todistustaakan jakokriteerit perustelisivat nyt todistustaakan asettamista lahjan saaneelle taholle sekä näyttökynnyksen asettamista matalalle lahjantajan suosimistarkoitusta arvioitaessa. Todistustaakka jakautuisi siis eri tavalla sen mukaan, vaadittaisiinko lakiosaa perinnönjaossa vai lakiosan täydennyksenä. Myös näyttökynnyksen korkeus vaihtelisi sen mukaan, kummassa prosessissa asiaa käsiteltäisiin.

Edellä mainittu näyttäisi luontevasti puoltavan erilaista todistustaakan jakautumista sekä joustavaa näyttökynnystä nyt puheena olevassa asiassa. Näyttökynnyksen ja todistustaakan jako tulisi siis arvioida eri tavalla sen mukaan, vaaditaanko lakiosaa perinnönjaossa perittävän jäämistöstä vai täydennyskanteella lakiosan palauttamisena. Jälkimmäisessä tapauksessa suosimistarkoituksen olemassaolon vahvistaminen johtaa siihen, että lahjansaaja joutuu palauttamaan pätevällä oikeustoimella saamaansa varallisuutta lakiosaperillisille.⁸⁶ Tällainen palautusvelvollisuus on usein omiaan aiheuttamaan lahjansaajalle merkittävää haittaa. Näyttökynnyksen korkeuteen vaikuttavina seikkoina voidaan ajatella otettavan huomioon myös lahjansaajan yksilölliset olosuhteet. Mitä suurempia haittoja palautusvastuu hänelle aiheuttaa, sitä korkeammalle näyttökynnys olisi asetettava.⁸⁷

Tilanne on jossain määrin toinen, jos lakiosa voidaan toteuttaa perinnönjaossa. Tällöin monet argumentit puoltavat sitä, että todistustaakka tulisi langettaa lahjansaajalle ja näyttökynnys suosiolahjan olemassaolosta pitäisi asettaa matalaksi. Tätä perustelevat etenkin näyttömahdollisuus, aineellisen oikeuden tarpeet sekä kokemuseräinen todennäköisyys.

Suosiolahjan osalta joustavaan näytön arviointiin liittyy kuitenkin vakava ongelma. Tämän valinnan seurauksena pesänjakaja ja tuomioistuin joutuisivat

⁸⁶ Lakiosan täydennys on kuitenkin ensisijaisesti rahamääräinen suoritusvelvoite. Lakiosaperillinen ei voi tehokkaasti vaatia perittävän lahjoittamien esineiden luontoispalautusta. Täydennysvelvollinen voi kuitenkin niin halutessaan rahasuorituksen sijasta luovuttaa saamansa lahjaesineen jakoon. Vrt. *Saarenpää* 1994, s. 148.

⁸⁷ Joustava todistustaakka onkin saanut merkittävää kannatusta pohjoismaisessa prosessioikeudellisessa kirjallisuudessa. Suomessa mm. Klami on tutkimusryhmineen kannattanut kokonaan joustavaa näyttökynnystä. Ks. esim. *Klami – Sorvettula – Hatakka*, DL 1990, s. 13–19. Ks. myös *Lappalainen* 2001, s. 341 ss. Ruotsissa joustavaa näyttökynnystä on puoltanut mm. *Ekelöf – Boman* 1992, s. 72.

joskus noudattamaan eri sääntöjä saman jäämistön kohdalla. Pesänjakajan olisi ensin asetettava todistustaakka lahjan saaneelle taholle ja noudatettava matalaa näyttökynnystä. Hänen tulisi siis pitää luovutusta suosiolahjana ja antaa koko reaalin jäämistö lahjansaajan perilliskumppaneille. Sen jälkeen tuomioistuimen tulisi lakiosan täydennyskannetta käsitellessään päätyä edellä esitetyillä perusteilla päinvastaiseen lopputulokseen.

Lakiosan kohdalla joustava näyttökynnys johtaisi näin ollen lopputulokseen, jota ei voida pitää hyväksyttävänä. Samaa asiaa ei voida ratkaista eri tavalla sen mukaan, missä prosessissa asiaa käsitellään. Joustava näyttöarviointi joudutaan näin ollen hylkäämään, kun ratkaistaan kysymys siitä, onko perittävä suosinut tiettyä tahoa lakiosaperillisensä vahingoksi. Kun todistustaakanjakoa ja näyttökynnystä koskevaa asiaa ei voida ratkaista turvautumalla joustavaan näyttön arviointiin, näyttäisi siltä, etteivät todistustaakan jakokriteerit ole sanottavasti auttaneet käsillä olevan ongelman ratkaisussa. Apua tilanteeseen voidaan hakea laajentamalla jälleen näkökulmaa. Kohtuuttomana pidettäviä lopputuloksia voidaan useissa tilanteissa sovitella oikeusjärjestyksemme kiistatta sisältyvällä yleisellä kohtuusperiaatteella. Voisiko kohtuusperiaatteen käyttö edellä mainittuihin todistusoikeudellisiin näkökohtiin yhdistettynä avata tien kohti oikeudellisesti perusteltuja ja kohtuullisia ratkaisuja?

5.5 Näytön arviointi ja kohtuusperiaate

Kohtuusperiaatteen käytön osalta ongelmana on nyt se, ettei lakiosasäännöstömme tunne varsinaista sovittelunormia. PK 7:8.2 tosin toteuttaa kohtuutta lakiosan täydennystä koskevissa tilanteissa ja ratkaisee useat niistä ongelmista, joita uhkaa aiheutua lahjansaajalle syntyvästä täydennysvelvollisuudesta. Sen mukaan täydennysvelvollinen vastaa lakiosaa vaille jääneille rintaperillisille vain hänelle jääneen omaisuuden arvolla, jos täydennysvelvollisen lahjaksi saama omaisuus on hukkaantunut ilman hänen omaa tuottamustaan. Omaisuuden tuottamukseton hukkaantuminen täytyy ymmärtää laajasti. Myös saajan tuottamuksetta tapahtunut lahjaomaisuuden arvon aleneminen kuuluu PK 7:8.2:n tarkoittaman tuottamuksettoman hukkaamisen piiriin, mikäli arvon aleneminen olisi tapahtunut myös silloin, jos kyseinen omaisuus olisi edelleen ollut pesässä.⁸⁸

Kovin kattavaa suojaa lahjansaaja ei kuitenkaan PK 7:8.2:n nojalla saa. Sen avulla on vaikea suojata esimerkiksi omaisuutta pois lahjoittanutta luovutuksensaajaa. Muutoinkin säännön tarkoittaman suojan sitominen

⁸⁸ Rautiala 1967, s. 158.

tuottamuksettomuuteen rajoittaa PK 7:8.2:n avulla saavutettavaa kohtuullisuutta. Jos lahjansaaaja luovuttaa samaansa omaisuutta eteenpäin joko täysin vastikkeetta tai vajaalla vastikkeella, hänen ei voida katsoa toimineen tuottamuksetta. Erityisen kohtuuttomaan tilanteeseen joudutaan silloin, jos lahjansaaajan taloudellinen asema on selvästi huonontunut hänen antamansa lahjoituksen jälkeen. Lakiosan täydennysvastuu voisi romuttaa lopullisesti hänen taloutensa vaikkapa silloin, kun lahjansaaaja on luovuttanut saamansa omaisuuden hyväntekeväisyyteen.

Sovittelunormin puuttuminen PK 7 luvusta ei kuitenkaan välttämättä estä lakiosan täydennysvastuun sovittelua. Suomen siviilioikeudessa mahdollisuus kohtuullistaa korvaus- tai palautusvastuuta on yleensäkin saanut laajaa kannatusta. Tämän vuoksi on mahdollista puhua kohtuuttomien palautusvaateiden torjumisen periaatteesta.⁸⁹ Lohen mukaan lähes kaikkea palautusvastuuta täytyy voida sovittaa myös silloin, kun lakiin kirjattu säännös ei anna tähän tukea.⁹⁰ Myös perintökaaren tehtiin sen velkavastuusäännösten uusimisen yhteydessä vuonna 2004 muutos, joka mahdollistaa palautusvastuun sovittelun. PK 21:8 c:n mukaan ennenaikaisesta osituksesta tai perinnönjaosta seuraavaa palautusvastuuta voidaan sovittaa, jos siihen on painava syy.⁹¹

Lakiosan täydennysvastuun sovittelumahdollisuuden torjuminen olisi sekä siviilioikeuden että perintökaaren järjestelmän lähtökohtien perusteella erikoinen ratkaisu. Kohtuusperiaate on viime vuosikymmeninä saavuttanut meillä vahvan aseman ja runsaasti institutionaalista tukea. Lisäksi sovittelumahdollisuus antaa ratkaisijalle joustavan ja tapauskohtaiset olosuhteet huomioon ottavan keinon ratkaista lakiosaperillisen ja täydennysvelvollisen välinen intressiristiriita. Kun sovittelumahdollisuus ymmärretään poikkeussääntönä, jota tulkitaan suppeasti, se ei aiheuta merkittävää oikeudellista epävarmuutta. On siis perusteltua, että myös lakiosan täydennysvastuuta voidaan kohtuullistaa.

Kun hyväksytään mahdollisuus sovittaa lakiosan täydennysvastuuta, tulee vastattavaksi kysymys, millä edellytyksillä näin voidaan tehdä?

⁸⁹ Näin *Lohi*, LM 1999, s. 49–54 sekä siinä viitatuista lähteistä.

⁹⁰ *Lohi* 2006, s. 229. Ks. myös siinä viitatuista lähteistä, joissa on puollettu palautus- tai korvausvastuun sovittelua ilman nimenomaista säännöstukea.

⁹¹ Täydennysvastuun sovittelua voidaan siis puoltaa myös perintölainsäädännön kehityksen ja PK 7 luvun tulkintaympäristön muutoksella. Yksilöllisiin intresseihin ja niistä mahdollisesti aiheutuviin kohtuuttomuuksiin kiinnitettiin huomiota perintökaaren vuoden 2004 muutosta koskevissa esitöissä, kun pohdittiin osituksessa tai jaossa liikaa omaisuutta saaneen osakkaan palautusvastuuta. Palautusvastuuta on näissä tilanteissa perusteltua sovittaa lähinnä silloin, kun osakas tämän velvollisuuden johdosta on vaarassa joutua huonompaan asemaan kuin missä hän olisi ollut ilman osituksen tai perinnönjaon toimittamista. Tällöin sovittelulla pyritään estämään se, ettei palautusvelvollisen talous romahda. HE 2004:14, s. 41.

Sovittelusääntöjen soveltamisessa on kysymys eri suuntiin vaikuttavien tekijöiden punninnasta. Lakiosan täydennysvelvollisuuden osalta voidaan kiinnittää huomiota muun muassa lahjansaajan lahjasta saamaan hyötyyn sekä hänen toimintaansa lahjoituksen jälkeen. Kysymys on siinä määrin monitahoisesta ongelmasta, ettei sen laajempaan käsittelyyn ole tässä yhteydessä aihetta.⁹²

5.6 Johtopäätökset suosimistarkoituksen toteennäyttämisen osalta

Kun otetaan huomioon mahdollisuus kohtuullistaa täydennysvelvollisuutta, haitta-argumentti ei ole erityisen vahva peruste vyöryttää todistustaakkaa ilman lahjaa jääneelle lakiosaperilliselle tai asettaa suosimistarkoitusta koskeva näyttökynnys korkealle. Toisaalta tilanne ei muutoinkaan ole aina se, että lakiosan täydennysvelvollisuus olisi kohtuutonta suosiolahjan saanutta henkilöä kohtaan. Jos täydennysvelvollinen ei esimerkiksi ole vielä ennättänyt tehdä mitään saamallaan rahavaroilla ja ne ovat koskemattomina hänen tilillään, lakiosan täydennysvastuu ei aiheuta hänelle kovin suurta haittaa.

Todistustaakan osalta edellä lausuttu näyttäisi osin puoltavan niin sanotun ylipainoperiaatteen omaksumista, jolloin tuomioistuimien hylkäisi kiinteät todistustaakkasäännöt ja ratkaisisi asian todennäköisysharkinnan avulla. Tällöin päädyttäisiin mahdollisimman monessa jutussa materiaalisesti oikeaan lopputulokseen. Tätä sinänsä varten otettavaa vaikuttavaa kantaa on kuitenkin arvosteltu voimakkaasti oikeusturvanäkökohtiin tukeutuen. Käytännössä tuomioistuimet joutuisivat sen mukaan toimiessaan usein olemattoman näytön perusteella arvailemaan, kumman kanta on todennäköisemmin oikea. Mitään todennäköisyysprosentteja ei riita-asioissa kuitenkaan olisi ratkaisun tukena. Lisäksi tämän kannan omaksuminen olisi omiaan johtamaan hyvin laajan näyttöaineiston käyttämiseen. Tästä taas seuraisi helposti oikeudenkäyntien kallistuminen ja viivästyminen tilanteessa, jossa molemmat seikat ovat jo nyt oikeudenhoitomme ongelmakohtia.⁹³

Todistustaakanjako pohdittaessa on otettava huomioon myös oikeudenkäymiskaaren säännökset. OK 17:1.1:n mukaan kantajan tulee riita-asiaa koskevassa oikeudenkäynnissä näyttää toteen kannetta tukevat seikat. Meillä on kuitenkin korostettu sitä, ettei todistustaakan jako voi tapahtua osapuolten

⁹² Ks. *Lohi* 2006, s. 230–236, jossa on esitetty vastaavia näkökohtia PK 3:3.2:n tarkoituksesta palautusvastuusta sekä perusteellisempi analyysi vastaavasta problematiikasta.

⁹³ Ks. *Halila* 1955, s. 64–65, jossa esitetään myös muita merkittäviä perusteita puheena olevaa ratkaisumallia vastaan.

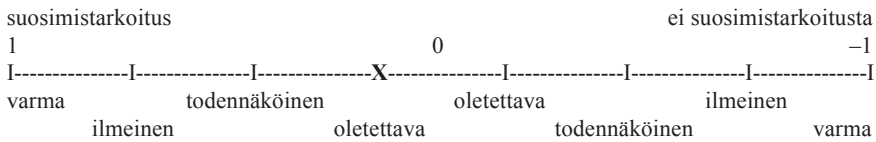
asianosaisaseman (yleensä kantaja ja vastaaja) perusteella.⁹⁴ Lähtökohtana on ollut, että kantajalla on todistustaakka oikeuden syntymisen erityisiin (tyypillisiin) edellytyksiin eli oikeutta perustaviin seikkoihin. Vastaajan on taas näytettävä toteen oikeuden syntymisen yleisten edellytysten puuttuminen eli oikeuden syntymistä ehkäisevät tosiseikat. Hänen vastuulleen kuuluisivat myös oikeutta kumoavat tosiseikat.

Näiden perusteiden mukaan kantajalla olisi todistustaakka suosiolahjan tunnusmerkistön syntymisen osalta. Lakiosan täydennyskannetta ajavan rintaperillisen tulisi siis pystyä osoittamaan lahjanantajan pääasiallinen tarkoitus suosia lahjansaajaa lakiosaperillisen kustannuksella. Varallisuus-oikeuden alueella on kuitenkin todettu, ettei puheena oleva tosiseikkojen kolmijakoon perustuva sääntö riitä ratkaisemaan todistustaakanjakoa koskevaa ongelmaa. Juuri tämän vuoksi on kiinnitetty huomiota edellä mainittuihin todistustaakan jakoperusteisiin. Nämä kuitenkin näyttäisivät jättävän asian vaille selvää vastausta.

Todistustaakanjaon osalta olen kuitenkin valmis päätyämään siihen, että lakiosan täydennystä vaativan tulee pystyä näyttämään vaatimuksensa toteen. Tämä ratkaisu sopii paremmin meillä tietoisopissa omaksuttuihin kantoihin ja epäilemättä myös tuomioistuimet toimivat käytännössä tämän suuntaisesti. Tässä omaksuttu kanta suojaaa myös kohtuullisesti saavutettua oikeusasemaa *status quota*. Lisäksi lakiosan täydennystä vaativan tarvitsee osoittaa vain se, että suosiminen on ollut lahjanantajan *määrävin* tavoite. Hänen ei pidä pystyä osoittamaan sitä, että lahja on annettu yksinomaan suosimistarkoituksessa. Myös tämä on omiaan johtamaan kohti aineellisesti oikeudenmukaisia ratkaisuja.

Sen sijaan edellä esitetyt perusteet puoltavat selvästi sitä, että suosimistarkoituksen osalta noudatetaan matalaa näyttökynnystä. Kun näyttökynnys on matala, omaksumani kanta johtaa useimmissa tapauksissa materiaalisesti oikeaan ratkaisuun. Tältä osin päädynkin seuraavaan lopputulokseen: riittää, että ilman lahjaa jäänyt lakiosaperillinen pystyy saattamaan lahjanantajan suosimistarkoituksen edes kohtuullisen todennäköiseksi. Lakiosan täydennyskannetta siis menestyy, kun rintaperillinen pystyy saattamaan oletettavaksi sen, että perittävän pääasiallinen tarkoitus on ollut suosia lahjan saanutta tahoja lakiosaperillisen vahingoksi. Aiemmin esitettyyn kaavioon sijoitetuna todistustaakkapiste sijaitsee näin ollen hieman 0-pisteen vasemmalla puolella (kohdassa X).

⁹⁴ Halila 1955, s. 90–91.

Käytännössä todistusarvopiste, eli se todennäköisyystaso, johon suosimistarkoitusta koskeva todistelu on in concreto yltänyt, liikkuu oikeudenkäynnin aikana. Oikeudenkäynnin aluksi suosimistarkoitukseen vetoava rintaperillinen voi onnistua todistelullaan pääsemään todistustaakkapisteen (kaaviossa X-kohta) vasemmalle puolelle. Hän siis saattaa suosimistarkoituksen riittävän todennäköiseksi. Tähän hän saattaa päästä näyttämällä, että perittävä on antanut lahjan, joka on huomattavan suuri suhteessa hänen varallisuuteensa.

Tämän jälkeen lahjansaaja voi puolestaan osoittaa, että lahjanantaja on luovutuksellaan tavoitellut olennaisesti muita päämääriä kuin suosimista. Lahjansaaja pystyy ehkä näyttämään, että esimerkiksi maatilan luovutus on tehty sukupolvenvaihdostarkoituksessa. Tällöin todistusarvopiste siirtyy todistustaakkapisteen oikealle puolelle. Jos todistelu päättyy tähän, lakiosaperillisen täydennyskanne ei menesty. Ilman lahjaa jäänyt perillinen voi kuitenkin tämän jälkeen pystyä osoittamaan, että maatila olisi pystytty helposti siirtämään maatilatalouden jatkajalle myös muulla tavoin kuin lahjoittamalla koko tila kaikkine maa-alueineen lahjansaajalle. Lahjanluontoisella oikeustoimella siirrettyyn maatalaan saattaa esimerkiksi kuulua niin suuri metsäomaisuus, että rintaperillisten lakiosaoikeus olisi voitu turvata sen avulla. Tämän seikan osoittamisella suosimistarkoitukseen vetoava perillinen pystyy ehkä siirtämään todistusarvopisteen jälleen todistustaakkapisteen vasemmalle puolelle. Mikäli todistelu päättyy tähän, lakiosan täydennyskanne menestyy. Ratkaisevaahan on, missä todistusarvopiste sijaitsee in concreto, kun todistelu päättyy.

6 LOPUKSI

6.1 Yhteenvedoa

Tässä kirjoituksessa esitetyt kannanotot poikkeavat usealta osin siitä, mitä oikeuskirjallisuudessamme on aiemmin esitetty. Esimerkiksi yritysten sukupolvenvaihdoksiin olen omaksunut jossain määrin erilaisen linjan kuin mitä

esimerkiksi Aarnio ja Kangas ovat edustaneet.⁹⁵ Tämän kysymyksen osalta olen kirjoituksessani kiinnittänyt huomiota erityisesti siihen, minkälaiset mahdollisuudet lahjanantajalla on saattaa rintaperillisensä tasa-arvoiseen asemaan ilman, että varsinaisen yritystoiminnan edellytykset vaarantuvat tai lahjanantajan oma taloudellinen turvallisuus joutuu uhanalaiseksi.

Olen suhtautunut suosimiseen suosiolahjan tunnusmerkkinä hieman totutusta poikkeavalla tavalla. Lahjanantajan *suosimistarkoitukseen* keskittyvä arviointi usein yksinkertaistaa liikaa lahjanantamistilannetta ja saattaa pahimmillaan johtaa suosiolahjan tunnusmerkistön olemassaolon pohdintaa harhaan. Lahjanantaja on saattanut haluta suosia lahjansaajaa, mutta suosiminen on ollut ehkä vain yksi hänen tavoitteistaan. Lahjanantajalla on voinut olla tekemälleen järjestelylle myös sellaisia suojaamisen arvoisia tarkoituksia, joita ei olisi voinut saavuttaa muuten kuin suosimalla yhtä perillistä. Tällöin kyse ei ole PK 7:3.3:n tarkoittamasta suosiolahjasta. Perittävän *pääasiallinen* tarkoitus ei ole ollut lahjansaajan suosiminen.

Olen myös kyseenalaistanut suosiolahjaolettaman tarpeellisuuden. Tämä olettama pikemminkin hämärtää kuin kirkastaa (pääasiallisen) suosimistarkoituksen olemassaoloa koskevaa harkintaa. Lisäksi olen tarkastellut näyttökysymyksiä toisin kuin mitä jäämistöoikeudellisessa kirjallisuudessa on yleensä tehty.⁹⁶ Näyttökysymyksiä on perusteltua arvioida myös todistusoikeudellisia oppeja vasten. Tällöin suosimistarkoitusta koskeva näytön arviointi näyttäytyy osin toisessa valossa kuin pelkän jäämistöoikeudellisen materiaalin nojalla. Kaikkien näiden kysymysten osalta näkemuserot lienevät enemmän teoreettisia kuin käytännöllisiä. Ratkaisun lopputulokseen valituilla näkemyksillä ei useimmissa tapauksissa liene vaikutusta.⁹⁷

6.2 De lege ferenda

Suosiolahjasääntelyä ehdotettiin meillä vuonna 1998 lakkautettavaksi.⁹⁸ Vuonna 2000 PK 7:3.3:a taas esitettiin muutettavaksi siten, että suosiolahjan huomioon ottaminen lakiosaa laskettaessa olisi kytketty perittävän tarkoitukseen. Lakiosalaskelmassa suosiolahjaa ei sanotun ehdotuksen mukaan olisi lisätty pesän varoihin, jos perittävän tahdonilmaisun perus-

⁹⁵ *Aarnio – Kangas* 2009, s. 851–853.

⁹⁶ *Saarenpää* 1980, s. 327 ja toisin *Aarnio – Kangas* 2009, s. 849–850.

⁹⁷ Esimerkiksi näyttökynnyksen ja todistustaakan jakoa koskevien kysymysten erottaminen toisistaan on teoreettinen tapa hahmottaa asia. Siinä on kysymys pikemminkin näyttöratkaisun kuvaamisesta kuin normatiivisen ratkaisuohteen antamisesta. Käytännössä tuomari ottaa samalla kertaa kantaa molempiin kysymyksiin. Näin myös *Lappalainen* 2001, s. 297–298.

⁹⁸ HE 1998:117, s. 1 ss.

teella olisi ollut selvää, ettei tämä ole ollut perittävän tarkoitus.⁹⁹ Molemmat ehdotukset perustuivat paljolti siihen, että suosiolahjaa koskevan sääntelyn katsottiin rajoittavan liaksi henkilön oikeutta lahjoittaa omaisuuttaan elinaikanaan. Tätä ei ehdotuksissa pidetty nykyoloissa aiheellisena, koska lakiosasäännöstöllä ei enää ole juurikaan merkitystä perillisten elämän perusedellytysten turvaajana.¹⁰⁰ Tässä suhteessa tilanne on varmasti toinen kuin perintökaarta laadittaessa. Lisäksi yhteiskunta on individualisoitunut ja ihmiset kiinnittyvät sukuunsa entistä heikommin sitein. Myös perheoikeus on kehittynyt individualistiseen suuntaan.¹⁰¹ Esimerkiksi sopimusvapaus puolisoitten välillä on kasvanut.¹⁰²

Suosiolahjasääntelyn rajoittamista perusteltiin myös elinkeino-omaisuuden siirtämisen vaikeutumisella.¹⁰³ Etenkin maatalaomaisuus on perinteisesti ollut lainsäätäjän mielenkiinnon kohteena; tilakoko on haluttu pitää riittävän isona, jotta se tarjoaa maatilatalouden harjoittajalle toimeentulon. Silti myös mautilojen sukupolvenvaihdoksissa on pyritty perillisten keskinäiseen tasapuolisuuteen siitä huolimatta, että tämän seurauksena maatilatalouden kannalta hyödyllisiä varoja ohjautuu tilanpidonjatkajan sisaruksille.¹⁰⁴ Meillä on siis jo pitkään ollut pyrkimys toteuttaa perillisten välistä tasaa- arvoa ja yhdenvertaisuutta lakiosainstituution avulla siinä määrin kuin se on mahdollista lahjansaajan elinkeinotoimintaa kohtuuttomasti vaarantamatta.

Yritysten sukupolvenvaihdosten osalta viitataan tämän kirjoituksen 2.2.3 jaksossa lausuttuun. Siitä käy ilmi, että perittävällä on jo nyt käytettävissään useita (lähinnä) yhtiöoikeudellisia keinoja, joilla hän pystyy siirtämään elinkeino-omaisuutta työnsä jatkajalle suositamatta tätä kohtuuttomasti. Myöskään

⁹⁹ HE 2000:77, s. 2 ss.

¹⁰⁰ Ks. esim. HE 1998:117, s. 1 ss.

¹⁰¹ *Helin*, LM 2004, s. 1244–1266. *Helin* käsittelee artikkelissaan kuitenkin ainoastaan avioliitto-, lapsi- ja edunvalvontaoikeudellisia kysymyksiä. Jäämistöoikeus jää hänen tarkastelunsa ulkopuolelle. Kehitys ei ole perheoikeuden piirissäkään ollut täysin yksisuuntaista. Esimerkiksi 1.1.1988 voimaan tulleen AL 103 b §:n osituksen sovittelusäännön taustalla voi nähdä yhteisöllisen ihanteen siltä osin, kun siinä annetaan merkitystä perheen hyväksi tehdylle työlle. Ks. *Välimäki* 1995, s. 74 ss. ja *Helin*, LM 2004, s. 1260.

¹⁰² Yhtenä esimerkkinä tästä on ratkaisu KKO 1985 I 1. Siinä A ja B olivat ennen avioliiton päättämistä tehneet avioehtosopimuksen, keskinäisen testamentin ja sopimuksen mahdollisen asumus- tai avioeron varalta, jossa A oli sitoutunut suorittamaan B:lle elatusapua ja korvausta B:n avioliiton takia tekemistä taloudellisista uhrauksista ja jossa lisäksi oli sovittu B:n asumisoikeudesta A:n ja B:n yhteisessä asunnossa. Kun A ja B tuomittiin asumuseroon, katsottiin mainittu asumus- tai avioeron varalta tehty sopimus päteväksi ja B:n sopimukseen perustuvat vaatimukset hyväksyttiin. Perinteisen doktriinin mukaan sopimus olisi katsottu pätemättömäksi, koska avio- ja asumiseron varalta laadittu sopimus oli tehty jo ennen avioliiton solmimista. Korkein oikeus kuitenkin katsoi, ettei puolisoitten sopimusvapautta ole avioliittolaissa tällä tavoin rajoitettu.

¹⁰³ Ks. HE 1998:177, s. 1 ss.

¹⁰⁴ Oikeusministeriö, Lausuntoja ja selvityksiä 2005:10, PK:n uudistamistarpeet. Lausun- totiivistelmä s. 17.

käytännössä suosiolahjakanteet eivät juuri kohdistu yritysvarallisuuteen.¹⁰⁵

Rintaperillisten lakiosaoikeuteen on itse asiassa nykyisen perintökaaren voimassa ollessa kajottu jo useampaankin kertaan. Reaalinen lakiosajäämistö pieneni useissa tapauksissa lesken tasinkoetuoikeutta koskevan AL 103.2 §:n säätämisedellä. Lakiosaoikeuteen puututtiin myös lesken ns. asumissuojaa kokevan normin (PK 3:1a) nojalla. Merkittävä oli myös PK 7:5.2:n muutos, jonka mukaan testamentinsaaja voi suorittaa lakiosaperilliselle tämän lakiosasta puuttuvan määrän rahana, ellei tätä ole testamentissa kielletty. Tämän muutoksen myötä meillä siirryttiin esinekohtaisesta lakiosajärjestelmästä arvomääräiseen lakiosajärjestelmään. Tämä lainmuutos paransi legaatinsaajan asemaa lakiosaperillisen kustannuksella.¹⁰⁶

Avainkysymys on, onko tätä perheoikeuden piirissä alkanutta, osin individualistista kehitystä syytä jatkaa suosiolahjaan voimakkaasti puuttumalla. Lakiosa on juurtunut vahvasti suomalaisten oikeudenmukaisuuskäsitykseen. Sen perustana on jo 1800-luvun saksalaisessa ja pohjoismaisessa perheoikeudessa toteutunut yhteisöllisyys. Tässä suhteessa mannereurooppalainen ja pohjoismainen oikeuskäsitys poikkeaa individualismia korostavista common law -maiden oikeusjärjestyksistä. Viimeksi mainitut rakentuvat yleensä täydellisen testamenttausvapauden periaatteelle. Meillä lakiosa toteuttaa edelleen vanhemmuudelle asetettavia eettisiä ja tasapuolisuuden vaatimuksia. Lakiosa on Mia Korpiolan sanoin ”kohtuullisuuden ja oikeudenmukaisuuden nimissä tehty äärimmäisen individualismin rajoitus”.¹⁰⁷ Lakiosaoikeuden merkitystä suomalaisten oikeustajunnassa kuvaa kansanedustajien¹⁰⁸ ja useiden lausunnonantajien torjuva suhtautuminen lakiosan rajoittamista koskevaan ehdotukseen.¹⁰⁹

Suomessa tapahtunut arvojen ja asenteiden jonkinasteinen individualisoitumien ei siis näyttäisi johtaneen sellaiseen vallitsevaan oikeuskäsitykseen, ettei vanhempien edelleen täytyisi edes jossain määrin suhtautua tasapuolisesti jälkeläisiinsä. Kysymys on vieläkin arvovalinnasta perittävän itsemääräämisoikeuden ja rintaperillisten tasa-arvoisuuden välillä. Perittävähän joka tapauksessa pystyy suosimaan haluamaansa jälkeläistä tai tämän intressipiiriin kuuluvaa henkilöä merkittävällä tavalla jo nykyisen lakiosasääntelyn puitteissa. Kysymys on nykyjärjestelmässäkkin vain eräänlaisesta minimitasaa-arvoisuudesta rintaperillisten välillä.

¹⁰⁵ Ks. *Salonen*, DL 2000 s. 57. Salosen tutkimusaineiston 123 suosiolahjakanteesta ai-noastaan yksi kohdistui perheyhtiön osakkeisiin ja sekäin vain osaksi. Tapauksessa oli kysymys myös muun omaisuuden kuin yritysvarallisuuden lahjoittamisesta.

¹⁰⁶ Perittävä voi toki halutessaan kieltää rahasuorituksen testamentissaan (PK 7:5.2).

¹⁰⁷ Ks. *Korpiola*, LM 2010, s. 1342–1360, erityisesti 1357–1359.

¹⁰⁸ Kansanedustajat torjuivat lakiosan muutos ehdotuksen äänin 199–0.

¹⁰⁹ Ks. Oikeusministeriö. Lausunnot ja selvityksiä 2005:10, PK:n uudistamistarpeet. Lau-suntotiivistelmä s. 17–19.

Meillä Urpo Kangas on puolustanut voimakkaasti lakiosasta luopumista tai ainakin sen suojan heikentämistä. Kangas näkee lakiosasäännöstöön puuttumisen johdonmukaisena seurauksena talousjärjestelmämme taustalla olevalle ideologialle, jonka mukaan mahdollisimman suuri omistajan vapaus tuottaa yhteiskunnassa parhaan mahdollisen lopputuloksen.¹¹⁰ Tällainen argumentointi muistuttaa ns. neoklassisen taloustieteen perusväittämiä, jossa lähtökohdana on oletus vapaasti toimivista ideaalisista markkinoista, joissa syntyy aina tehokas kilpailu. Jos kilpailu puuttuu tai häiriintyy, tämä selitetään markkinaolosuhteiden häiriöllä.

Neoklassista (liberalistista) koulukuntaa on arvosteltu ns. neoinstituution lähtökohdista käsin. Tällöin lähtökohdana ovat todelliset eivätkä ideaaliset markkinat. Viimeksi mainitun koulukunnan johtopäätöksenä on, etteivät täysin sääntelemättömät markkinat pysty toimimaan yhteiskunnan kannalta tyydyttävästi kuin poikkeustilanteissa.¹¹¹ Liberalistinen käsitys omistajan mahdollisimman suuresta vapaudesta yhteiskunnan kannalta parhaana ratkaisuna on varmasti kyseenalainen. Tähän keskusteluun ei tässä yhteydessä liene syytä enemmälti puuttua.¹¹²

Lakiosaoikeuden heikentäminen on omiaan johtamaan omistuksen keskittymiseen yhteiskunnassa. Omistuksen keskittyminen taas voi johtaa, etenkin Suomen kaltaisessa pienessä maassa, markkinoiden keskittymiseen. Tämä taas saattaa johtaa kilpailun vähenemiseen ja pahimmillaan suorastaan monopolitilanteeseen. Tällainen kehitys ei ole yhteiskunnan kokonaisedun mukaista.

Suosiolahjainstituution poistamista puoltavat talouden tehokkuuteen perustuvat argumentit ovat usein kiistanalaisia. Ne eivät sinänsä ole ainakaan kokonaisuudessaan vääriä, mutta niitä on ylikorostettu. Joka tapauksessa taloudelliset tehokkuusargumentit on perintökaaren kaltaisessa ihmisiä lähellä olevassa säädöksessä alistettava oikeudenmukaisuusargumenteille. Viimeksi mainituille on esitettävissä yleisesti hyväksyttävä moraalinen perustelu.¹¹³

Perimys on osa sitä mekanismia, joka siirtää yksilöiden välisiä samanlaisia sosiaalisia mahdollisuuksia sukupolvelta toiselle.¹¹⁴ Lakimääräinen perimys

¹¹⁰ Kangas, DL 2004, s. 598.

¹¹¹ Timonen 1997, s. 96–101.

¹¹² Mainitsen kuitenkin, että tätä artikkelia kirjoittaessani elämme aikoja, jolloin pidikkeiden omistajan vapaus on juuri aiheuttanut länsimaisille yhteiskunnille valtavia kustannuksia rahoitussektorin kriisin seurauksena. Osasyynä Yhdysvalloista Lehman Brothers -investointipankin kaatumisesta alkusysäyksensä saaneeseen finanssikriisiin oli nimenomaan pankkien (viime kädessä pankin omistajien) vapaus kehittää uusia yhteiskunnan kokonaisedun kannalta vaarallisia rahoitusinstrumentteja sekä kansantalouden kannalta liialliseen riskinottoon yllyttäviä rahoituslaitosten sisäisiä kannustinjärjestelmiä.

¹¹³ Samansuuntaisesti on taloudellisen tehokkuuden ja oikeudenmukaisuuden ristiriidan ratkaisemista pohtinut Pekka Timonen. Ks. Timonen 1997, s. 102.

¹¹⁴ Ks. Kangas, LM 1984, s. 1056–1057. Siinä kirjoittaja viittaa Englantilaiseen ja Amerik-

ja tehokas lakiosainstituutio ovat edelleen keinoja vaikuttaa varallisuuden jakautumiseen yhteiskunnassa. Suosiolahjan olemassaolo liittyy perintölainsäädännön distributiiviseen ongelmaan eli siihen, ketkä saavat ja missä suhteessa omaisuutta perittävän jälkeen. Tämä distributiivinen ongelma on viime kädessä oikeudenmukaisuuskysymys. Myös suosiolahjainstituution tulee tyydyttää kansalaisten perusteltuja oikeudenmukaisuusodotuksia.¹¹⁵ Tätä tarkoitusta suosiolahjasäännös toteuttaa varsin tehokkaasti. Ilman suosiolahjasäännöstä lakiosasäännöstö olisi hampaaton. Perintölainsäädännön tavoitteiden määrittely on arvostuskysymys. Lainsäätäjän tarkoitusperät määrittävät perimyksen tehtävät.¹¹⁶ Perimyksen yhdeksi tehtäväksi on nähty sosiaalisten rakenteiden lujittaminen. Tämän tehtävän toteutumista on vaikea nähdä edistävän sen, että perittävän koko omaisuus, tai valtaosa siitä, voidaan siirtää vain yhdelle perilliselle.¹¹⁷

Kysymys ei ole vain lakiosajärjestelmän poistamiseen liittyvistä taloudellisista seurauksista. Länsimaisissa *oikeus*järjestelmissä rajoituksettoman vapauden on jo pitkään katsottu tuottavan yhteiskunnille ongelmia, joiden vuoksi siihen on ollut syytä puuttua lainsäädännöllisin toimenpitein. Esimerkiksi taloudellisten toimijoiden maksimaalisen suuri vapaus yhteiskunnan kokonaisedun kannalta parhaana ratkaisuna on sopimusoikeuden puolella selvästi torjuttu. Sopimusvapauden olennaisimpaan osa-alueeseen, sisältövuapauteen, on toistuvasti puututtu. Syynä ei tosin yleensä ole niinkään ollut yhteiskunnan kokonaisuutta koskeva punninta, vaan heikomman osapuolen suojan tehostaminen.¹¹⁸ Tämä argumentti ei ole aivan merkityksetön myöskään lakiosasuojaa koskevassa arvioinnissa.

Testamentin ja sopimuksen laatiminen ovat molemmat usein vaativia oikeustoimia. Sopimusoikeuden puolella on hylätty illuusio rationaalisesta sopimuksentekijästä. Ilmeistä on, ettei perittävä aina kykene toimimaan rationaalisesti ja tekemään omien tarkoituseriensä kannalta parasta mahdollista testamenttia. Hän tekee ratkaisuja puutteellisen ja ehkä myös vääristyneen

kalaiseen tutkimukseen, jossa sukuhaarojen varallisuuden on todettu olevan merkittävästi kiinni siitä, millaiset taloudelliset edellytykset kullakin sukuhaaralla oli viisi sukupolvea aiemmin.

¹¹⁵ Näihin odotuksiin liittyy myös perimyksen tehtävä pettymysten ehkäisijänä. Jeremy Bentham on todennut tämän yhtenä perimyslainsäädännön tehtävänä. Ks. *Bentham* 1975, s. 108.

¹¹⁶ *Kangas*, LM 1984, s. 1052.

¹¹⁷ Hyvä esimerkki sosiaalisten suhteiden hajoamisesta yhden perillisen suosimisen johdosta on Suomen ehkä tällä hetkellä rikkaimman suvun jäsenten välirikko, kun isä siirsi pääosan omaisuudestaan yhdelle neljästä lapsestaan. Kyse on tietysti Kone OYJ:n pääomistajana olleen Pekka Herlinin toimista, joilla hän siirsi edellä mainitun yhtiön vallan ja pääomituksen pojalleen Antille. Nämä tapahtumat on kuvattu teoksessa *Simon, John*, Koneen ruhtinas (2009).

¹¹⁸ *Hemmo* 2003, s. 72.

informaation perusteella. Epävarmaa on, tekeekö perittävä todellisuudessa vapaan ja rationaalisen päätöksen esimerkiksi silloin, kun hän lahjoittaa tai testamenttaa koko omaisuutensa yhdelle perilliselleen. Kun sopimus-oikeuden piirissä on hylätty illuusio rationaalisesta sopimuskentästä, tätä illuusiota ei ole syytä ylläpitää myöskään jäämistöoikeuden piirissä. Perittävä ei aina pysty tekemään rationaalisia ratkaisuja myöskään lahjoja tai testamentteja koskevissa oikeustoimissa. Etenkin testamentit tehdään usein varsin iäkkäänä.¹¹⁹ Tuolloin vanhus saattaa olla jo varsin altis ulkopuolisille vaikutteille.¹²⁰ Lakiosaoikeus on omiaan rajaamaan mahdollisen väärin edellytysten vallitessa tehdyn päätöksen vaikutuksia.

Suosiolahjasäännöstöä voidaan perustella – ehkä hieman yllättäen – myös perittävän tahdonautonomiasta kunnioittavasta näkökulmasta. Vanhusväestö joutuu usein taivuttelun kohteeksi. Heitä saatetaan painostaa testamentin tekemisen lisäksi myös lahjan antamiseen. Tällöin lahja saatetaan antaa ilman sitä koskevaa tahtoa. Suosiolahjasäännöstöllä on näissä tilanteissa merkitystä, kun lahja voidaan ottaa huomioon laskennallisena lisäyksenä ja näin ehkä joskus päästä perittävänkin tahtoa lopulta vastaavaan lopputulokseen. Tällä tavalla voidaan tehdä myös silloin, kun luovutuksen näyttäminen pätemättömäksi olisi vaikeata.¹²¹ Toki suosiolahjasäännöstö enemmän rajoittaa kuin suojaa perittävää.¹²² Näin tahdonautonomia-argumentilla ei sinänsä voida perustella suosiolahjasääntelyn olemassaoloa. Tämä peruste ei kuitenkaan täysin yksiselitteisesti puolla lakiosasääntelyn muuttamista ehdotetuilla tavoilla.¹²³

Toisaalta suosiolahjasäännöstö suojaa myös rintaperillisiä. Se asettaa heihin kohdistuvalle vanhempien painostukselle rajat. Sopimatonta painostustahan saattaa tulla myös tältä taholta. Lisäksi lakiosaoikeus saattaa rauhoittaa tilannetta perheen sisällä. Ensinnäkin se voi vähentää lasten

¹¹⁹ Ks. *Kangas* 1996, s. 107–109, jossa esitetään, että testamentintekijöiden keski-ikä viimeisen jälkisaädöksen laatimishetkellä on 68–69 vuotta.

¹²⁰ Tähän toki voidaan vaikuttaa muutoinkin kuin lakiosajärjestelmän avulla. Yksi keino on ns. notariaattitestamenti. Monissa maissa testamentintekijän todellisen tahdon toteutumista turvataan sillä, että testamentti on tehtävä laillistetun notaarin edessä. Ks. *Aarnio – Kangas* 2008, s. 94–95, jossa pohditaan vaatimukset täyttävän tahon edessä tehtävää testamentin määrämystä oikeusvarmuustekijänä.

¹²¹ *Saarenpää* 1999, s. 436.

¹²² Tärkeä argumentti suosiolahjasäännöstön lakkauttamisen puolesta on se, että tämä säännöstö on omiaan aiheuttamaan riitoja sisarusten välillä. Toisaalta perillisten epätasa-arvoisesta kohtelusta kumpuava kauna saattaisi joka tapauksessa kanavoitua jotain toista tietä tuomioistuimeen, esimerkiksi oikeustoimen pätemättömyyttä tarkoittavana kanteena. Näitä riitoja tieto suosiolahjainstituutin olemassaolosta saattaa jopa ehkäistä, jos perittävä tämän normin olemassaolosta tietoisena pidättäytyy lahjan antamisesta. Käytännössä näin tosin käynee ainoastaan harvoin.

¹²³ Ks. myös *Saarenpää* 1994, s. 128–129, jossa kirjoittaja puolustaa lakiosasäännöstön tarpeellisuutta.

välillä kilpailua perittävän eläessä. Perittävän kuoltua nykyisenkaltainen lakiosasäännöstö taas on omiaan vähentämään testamentin moitekanteita. Tehokas lakiosaoikeus myös tasaa varallisuuseroja ja estää omaisuuden keskittymistä vain harvoille. Ennen kaikkea se edistää eri avioliitosta olevien rintaperillisten tasa-arvoista kohtelua. Ilmeistä on, että aikaisemmista avioliitoista olevat perilliset jäisivät ilman lakiosaoikeutta usein huonompaan asemaan kuin viimeisestä avioliitosta olevat lapset.¹²⁴

Kaikkia näitä esitettyjä näkökohtia voidaan toki perustellusti kritisoida. Osa edellä mainituista lakiosaa puolustavista argumenteista on esitetty jo oikeusministeriön perintökaaren uudistamistarpeita käsitelleen työryhmän mietinnössä OM 2004:6. Näitä perusteluja vastaan esitettiin kriittisiä huomautuksia. Huomautusten sisältö oli suurimmalta osaltaan se, ettei lakiosajärjestelmää voida *kokonaisuudessaan* perustella sanotuilla argumenteilla, koska aina löytyy tapauksia, joissa sanotuilla perusteluilla ei ole mitään merkitystä. Näin varmasti on. Sama vajavaisuus koskee yleensä useimpia muitakin lakeja ja lakiuudistuksia. Joku ratkaisu on silti valittava. Valinta on syytä tehdä pohtimalla valittujen vaihtoehtojen seuraamuksia pikemminkin normaalitapauksia kuin harvinaisia erityistapauksia silmällä pitäen.

Lakiosasäännöstöä ei edellä sanotusta huolimatta ole tarpeen ylläpitää täysin muuttumattomana. Lakiosajärjestelmämme ei ole vailla epäkohtia. Yhtenä epäkohtana on pidetty sitä, että meillä ei ole mitään aikarajaa sen osalta, kuinka vanhoja luovutuksia on mahdollista ottaa huomioon rintaperillisten lakiosia laskettaessa. Tämä on omiaan haittaamaan oikeusvarmuutta.¹²⁵

Käytännön oikeudenhoidon kannalta aikarajan puuttuminen on epäkohta. Se johtaa helposti erilaisiin ratkaisuihin eri tuomioistuimissa. Koska hyvin vanhoihin luovutuksiin puuttuminen aiheuttaa muutenkin oikeudellista epävarmuutta, joku aikaraja olisi syytä säätää.¹²⁶ Sopiva aika on 10 vuotta perittävän kuolemasta laskettuna. Tätä vanhempia luovutuksia ei ole syytä ottaa huomioon lakiosia laskettaessa. Muulla tavalla lakiosaoikeutta ei ole mielestäni tarpeen rajoittaa.¹²⁷

Toisaalta suosiolahjan avoin tunnusmerkistö ilman kiinteitä aikarajoja on nähty myös hyödyllisenä. Se antaa mahdollisuuden tapauskohtaiseen ja

¹²⁴ Lakiosasäännösten muuttamista koskevassa eduskuntakeskustelussa kannettiin huolta myös sukupuolten välisestä tasa-arvosta. Pelkona oli, että perittävä usein suosisi toimillaan nimenomaan poikia.

¹²⁵ *Rautiala* 1967, s. 129.

¹²⁶ Ks. *Aarnio – Kangas* 2009, s. 84, jossa todetaan oikeuskäytännön tarkastelun perusteella tämä epävarmuus. Suosiolahjana on pidetty jopa 21 vuotta ennen perittävän kuolemaa tapahtunutta luovutusta (Vaasan HO 15.12.1992/ S 92/20).

¹²⁷ Tämän tyyppinen lakiosaoikeuden rajoittaminen sai varsin paljon kannatusta myös perintökaaren uudistamistarpeita tutkineen työryhmän mietinnössä. Ks. Oikeusministeriö. Lausuntoja ja selvityksiä 2005:10, PK:n uudistamistarpeet. Lausuntotiivistelmä s. 18.

yleisempäänkin säännösten rajaamiseen.¹²⁸ Joustavat oikeusnormit ovatkin hyödyllisiä, kun niitä osataan käyttää oikein. Tällöin ratkaisija joutuu itse luomaan tapausta varten oman norminsa. Pertti Välimäki on maininnut pesänjakajia koskien, että on elämälle vierasta olettaa heidän räätälöivän aina kuhunkin jakoon sopivan ratkaisun.¹²⁹ Sama koskee tuomioistuimia. Alemmissa oikeusasteissa lainsoveltaminen on normien noudattamista eikä niiden luomista. Tuomareilla ei usein yksinkertaisesti ole riittävästi aikaa käytettävissään ratkaisun perusteelliseen pohtimiseen. Tämän vuoksi kiinteä aikaraja on oikeusvarmuuden kannalta paras ratkaisu. Selkeänä normina kiinteä aikaraja on myös omiaan vähentämään tuomioistuimeen meneviä lakiosariitoja.

Vastaavista syistä en näe perusteltuna sitä, että rintaperillisiä alettaisiin suojata lakiosan sijasta common law -oikeuden tapaan harkinnanvaraisilla etuuksilla.¹³⁰ Tällaisia harkinnanvaraisia säännöksiä ovat meillä nykyisin PK 8 luvun avustusta koskevat normit. PK 8 luku on perusluonteeltaan kohtuullistamissäännöstö. Siinä lainsoveltajalle annetaan mahdollisuus *in casu* -harkintaan. PK 8 luvun avustussäännöksiä sovellettaessa tarkastellaan nimenomaan sitä, mikä on perillisen tarve perittävän kuoltua saada pesästä muita enemmän omaisuutta.¹³¹ Näillä normeilla tavoitellaan paljolti samaa kuin common law -oikeuden sisältämällä ”lakiosasuojan korvaavilla” harkinnanvaraisilla etuuksilla. PK 8 luvun avustussäännöksiä käytetään hyvin vähän. Ne ovat ilmeisesti eräällä tavalla tyhjäksi ymmärrettyjä normeja. Tällaista säännöstä jätetään yksinkertaisesti soveltamatta.¹³²

Sama vaara uhkasi myös rintaperillistä suojaavia harkinnanvaraisia suosiasäännöksiä. Markku Helin on esittänyt, että liian korkean ratkaisufunktion omaava sääntö on arvoton niissä enemmistön muodostavissa tapauksissa, joissa asia ei joudu tuomioistuimen ratkaistavaksi.¹³³ Itse näen korkean ratkaisufunktion yhtä ongelmalliseksi tuomioistuimille kuin pesänjakajille. Ratkaisun räätälöintiin kunkin tapauksen yksityiskohtien vaatimalla tavalla on mahdollisuuksia ehkä vasta korkeimmassa oikeudessa. Alemmiltä oikeusasteilta puuttuu usein sekä aika että kyky soveltaa puheena olevia säännöksiä. Rintaperillisille mahdollisesti myönnettävät harkinnanvaraiset etuudet olisivat omiaan heikentämään ratkaisujen ennakoitavuutta ja näin myös oikeusvarmuutta. Lisäksi ne saattaisivat lisätä perillisten keskinäisten oikeudenkäyntien määrää.

¹²⁸ Saarenpää 1980, s. 342.

¹²⁹ Välimäki 1995, s. 26.

¹³⁰ Tämä mahdollisuus tuodaan esille teoksessa *Aarnio – Kangas* 2009, s. 815.

¹³¹ Saarenpää 1994, s. 199.

¹³² Välimäki 1995, s. 27.

¹³³ Helin 1988, s. 388.

Lakiosaoikeutta on harkittu rajoitettavan myös puuttumalla suhteelliseen tai arvomääräiseen lakiosaan. Arvomääräistä lakiosaa on ajateltu rajoitettavan säätämällä lakiosalle enimmäissuuruus.¹³⁴ Lakiosaoikeuden rajoittaminen suhteelliseen lakiosaan puuttumalla muuttaisi liian paljon nykyistä lakiosajärjestelmää. Samoin tekisi lakiosan enimmäissuuruuden säätäminen. Jo nykyinen lakiosajärjestelmämme antaa perittäväälle riittävästi päätäntävaltaa jäämistönsä jakautumiseen. Rintaperilliset voi nytkin tarpeen vaatiessa asettaa hyvin erilaiseen asemaan toisiinsa nähden. Kun esimerkiksi perittävän oma etu tai vaikkapa yrityksen sukupolvenvaihdos sitä vaatii, rintaperillisen ei tarvitse saada läheskään puolta perintöosastaan. Myös laskennallisia lisäyksiä koskevat arvostussäännöt (PK 6:5 ja PK 7:3.3) ovat omiaan johtamaan useimmissa tilanteissa samaan lopputulokseen. Kun perittävän antamat lahjat otetaan pääsäännön mukaan jaossa huomioon niiden vastaanottamishetken arvon mukaan, normaalioloissa (muun muassa inflaation vuoksi) arvonmuutokset koituvat lahjansaajan hyväksi.

Lakiosaoikeuteen on haluttu puuttua myös siten, ettei suosiolahjan perusteella enää voisi määrätä lakiosan täydennysvelvollisuutta.¹³⁵ Lahjansaajan täydennysvelvollisuuden poistaminen tekisi lakiosasäännöstöstä hampaattoman.¹³⁶ Se ei enää toteuttaisi lakiosasääntelyn taustalla olevaa ajatusta siitä, että vanhempien tulee suhtautua lapsiinsa tasapuolisesti ja lasten on saatava oikeudellista suojaa, jollei näin tapahdu.¹³⁷ Kuten edellä on käynyt ilmi, tämä lakiosanormiston perinteinen tausta-ajatus elää yhä suomalaisten oikeustajunnassa.

Itse uskon edellä esitettyjen lakiosaoikeuden säilyttämistä puoltavien argumenttien olevan merkittävämpiä kuin sen rajoittamista koskevien perustelujen. Kansan syvien rivien oikeustajuntaan juurtuneita normeja ei ole perusteltua muuttaa esittämäni enempää ainakaan niiden argumenttien perusteella, mitä lakiosaoikeuden rajoittamista koskevissa lausunnoissa on esitetty. Perittävä ei toimi tyhjiössä. Perittävä on lähtöisin tietystä suvusta, josta hän on saanut aineelliset ja henkiset lähtökohdat elämälleen. Tähän liittyen lakiosaoikeuden perustelu voidaan nähdä myös siinä, että jokaisella on oikeus saada osansa edellisen sukupolven varallisuudesta. Tämä yhteisöllinen lähtökohta on edelleen voimissaan myös Suomessa.

¹³⁴ Oikeusministeriö. Lausuntoja ja selvityksiä 2005:10, PK:n uudistamistarpeet. Lausunnotiivistelmä s. 17.

¹³⁵ Oikeusministeriö. Lausuntoja ja selvityksiä 2005:10, PK:n uudistamistarpeet. Lausunnotiivistelmä s. 17 ja 19.

¹³⁶ Saarenpää onkin kuvannut suosiolahjasäännöstä lakiosajärjestelmän ”tehonyrkiksi”. Ajallisesti avoimena ja saajamäärittelyltään laajana se on lakiosajärjestelmän tehokkuuden tae. Näin Saarenpää 1994, s. 186.

¹³⁷ Lakivaliokunnan mietintö 1950:18, s. 4. Ks. myös KKO:n lausunto 1949, s. 16.

LÄHTEET

- Aarnio, Aulis – Kangas Urpo*: Suomen jäämistöoikeus I. 5. uudistettu painos. Helsinki 2009.
- Aarnio, Aulis – Kangas Urpo*: Suomen jäämistöoikeus II. Testamenttioikeus. 4. uudistettu laitos. Helsinki 2008.
- Aarnio, Aulis – Saarenpää, Ahti – Santala, Pekka*: Maatilan sukupolvenvaihdos. Jyväskylä 1983.
- Bentham, Jerem*: The Theory of Legislation. New York 1975.
- Ekelöf, Per Olof*: Rättegång IV. Stockholm, 1977
- Ekelöf, Per Olf – Boman, Robert*: Rättegång IV. Stockholm: Norstedt, 1992
- Halila, Jouko*: Todistustaakan jaosta silmälläpitäen erityisesti varallisuus oikeudellisia oikeussuhteita. Porvoo 1955.
- af Hällström, Erik*: Om villfarelse såsom divergens mellan vilja och förklaring vid rättshandlingar på förmögensrättens område. Helsingfors 1931.
- HE 1998:117. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi perintökaaren 7 luvun muuttamisesta
- HE 2000:77. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi perintökaaren 7 luvun muuttamisesta
- Helin, Markku*: Lainoppi ja metafysiikka. Tutkimus skandinaavisen realismin tieteenkuvasta ja sen vaikutuksista Suomen siviilioikeuden tutkimuksessa vuosina 1920–1960. Vammala 1988.
- Helin, Markku*: Perheoikeuden siveellinen luonne, LM 2004, s. 1244 ss.
- Hemmo, Mika*: Sopimus ja delikti. Jyväskylä 1998.
- Hemmo, Mika*: Sopimusoikeus I. Helsinki 2003.
- Häyhä, Juha*: Oikeustaloustiede ja sopimusoikeus. Teoksessa Kanninen – Määttä, Kalle (toim.). Näkökulmia oikeustaloustieteeseen. Tampere 1996.
- Kangas, Urpo*: Perimyksen tehtävät ja perimysjärjestys, LM 1984, s. 1051 ss.
- Kangas, Urpo*: Lahja. Helsinki 1993.
- Kangas, Urpo*: Perinnöt ja testamentit. Helsinki 1996.
- Kangas, Urpo*: Lakiosa eilen, tänään ja huomenna, DL 2004, s. 575 ss.
- Klami, Hannu Tapani*: Todistusharkinnasta riita-asioissa, DL 1992, s. 573 ss.
- Klami, Hannu Tapani*: Todistusratkaisu, Helsinki 2000.
- Klami, Hannu Tapani – Gräns, Minna – Sorvettula, Johanna*: Law and Truth. A Theory of Evidence. Helsinki 2000.
- Klami, Hannu Tapani – Marklund, Mikael – Rahikainen, Marja – Sorvettula, Johanna*: Täysinäyttö. Teoriaa asenteita ja todellisuutta, LM 1988, s. 467 ss.
- Klami, Hannu Tapani – Sorvettula, Johanna – Hatakka Minna*: Tarvitaanko todistustaakkaa? DL 1990, s. 1 ss.
- KM 1975:84. Perintöoikeuskomitean mietintö.
- Kolehmainen, Antti*: Sopimus ja kuolinpesän hallinto. Vammala 2006.
- KKO:n lausunto 1949. Korkeimman oikeuden lausunto esitysehdotuksesta perintölaiksi 1.11.1941.
- Korpiola, Mia*, Lakiosasta luopumassa? Oikeushistoriallinen näkökulma, LM 2010, s. 1342 ss, Lakivaliokunnan mietintö 1950:18 hallituksen esityksen 1947:37 johdosta. 1950 vp.
- Lappalainen, Juha*: Oikeustositseikka ja todistusositseikka prosessioikeudellisina peruskäsitteinä, LM 1986, s. 762 ss.

- Lappalainen, Juha*: Siviiliprosessioikeus II. Jyväskylä 2001.
- Lohi, Tapani*: Kaupan kohteen piilevä virhe ja hinnanalennuksen sovittelu, LM 1999, s. 43 ss.
- Lohi, Tapani*: Pesänjako, vastike ja lahjansaajan palautusvastuu. Helsinki 2006.
- Norros, Olli*. Vastuu sopimusketjussa. Helsinki 2007.
- Oikeusministeriö. Lausuntoja ja selvityksiä 2005:10, PK:n uudistamistarpeet. Lausun-
totiivistelmä s. 17–19. Saatavilla myös internetissä osoitteessa (viitattu 17.1.2011).
– [Http://www.om.fi/Etusivu/Julkaisut/Julkaisuarkkisto20022009/Lausuntoselvityksiä/](http://www.om.fi/Etusivu/Julkaisut/Julkaisuarkkisto20022009/Lausuntoselvityksiä/)
Lausuntoselvitystenarkisto.
- Rautiala, Martti*: Perillisen lakiosa. Helsinki 1957.
- Rautiala, Martti*: Perintö ja testamentti. Helsinki 1967.
- Saarenpää, Ahti*: Tasajaon periaate. Vammala 1980.
- Saarenpää, Ahti*: Perintö ja jäämistö. Kitee 1994.
- Saarenpää, Ahti*: Perintö- ja jäämistöoikeus. Teoksessa Timonen Pekka (toim.), Johdatus
Suomen oikeusjärjestelmään 1, s. 389 ss. Helsinki 1999.
- Salonen, Ville*: Suosiolahja lakiosajärjestelmässä, DL 2000 s. 51 ss.
- Saxen, Hans*: Adekvans och skada. Åbo 1962.
- Simon, John*: Koneen ruhtinas. Helsinki 2009.
- Sorvettula, Johanna – Klami, Hannu Tapani – Rahikainen Marja*: Todistusharkinnan pe-
rustelemisesta, DL 1988, s. 86 ss.
- Taxell, Lars, Erik*: Avtal och rättsskydd. Åbo 1972.
- Timonen, Pekka*, Määräysvalta, hinta ja markkinavoima. Julkisesti noteeratun yrityksen
määräysvallan siirtämisen oikeudellinen sääntely. Helsinki 1997.
- Tirkkonen, Tauno*: Suomen siviiliprosessioikeus II. Porvoo 1966.
- Tirkkonen, Tauno*: Suomen siviiliprosessioikeus II. Helsinki 1977.
- Zitting, Simo*: Arvostelu teoksesta K. A. Telaranta, Varallisuus oikeudellinen tahdonilmaisu,
LM 1953
- Välimäki, Pertti*: Osituksen sovittelu avioeroon perustuvassa toimitusosituksessa. Helsinki
1995.

A GIFT FAVOURING THE RECIPIENT OVER OTHERS – THE INTENTION TO FAVOUR AND ITS SUBSTANTIATION

This article examines the constituent elements of gifts favouring the recipient over others and problems relating to its substantiation. The framing of the question in the article is as follows: What are the *facts* based on which it can be concluded that it is a question of a gift favouring the recipient over others (the constituent elements of such a gift) and in legal proceedings concerning such a gift, on which party must the *burden of proof* of the existence or lack of the existence of the intention to favour be placed? I will also consider *how much proof* about the existence of the intention to favour it is justifiable to demand (*threshold of proof*)?

I have viewed the intention to favour as a sign of a gift favouring the recipient over others in a slightly different way from usual. Assessment concentrating on the intention to favour of the giver of the gift often oversimplifies the gift-giving situation, and might in the worst case lead astray discussion on the existence of the constituent elements of such a gift. The giver of the gift might have wanted to favour the recipient of the gift, but the favouring may perhaps have been only one of his/her objectives. For the arrangement he/she was making, the giver of the gift may also have had aims that he/she felt were worth protecting, which could not have been achieved by means other than favouring one of the heirs. In that case, it is not a question of a gift favouring the recipient over others as referred to in Chapter 7, Section 3, Clause 3 of the Code of Inheritance.

For example, in relation to change-of-generation in companies, I have to some extent adopted an approach that differs from the usual. As far as this question is concerned, in my article I have paid particular attention to what kind of possibilities a gift giver has to put his/her direct heir in an equal position without the prerequisites for actual company business being jeopardised or the gift giver's own financial security being threatened.

As far as division of the burden of proof is concerned, I am prepared to conclude that the party demanding a supplement to his/her compulsory legal portion must be able to demonstrate the truth of his/her demand. This solution better suits our scientifically-adopted views, and without doubt the courts will also act in this direction in practice. The view adopted here also protects the reasonably achieved legal position, the *status quo*. The party demanding a supplement to his/her compulsory legal portion needs only to show that favouring has been the *most defining* aim of the gift giver.

The article concludes that, as far as the intention to favour is concerned, there is reason to observe a low threshold of proof. When the threshold of proof is low, in most cases the correct decision is reached in the material sense. It is sufficient that the legitimate heir left without a gift can prove that the intention to favour of the gift giver is even moderately probable.

The article also discusses the legal position, *de lege ferenda*. The conclusion supports the existence of the institution of a gift favouring the recipient over others. This is based, amongst other things, on the fact that, statutory succession and the effective institution of compulsory legal portion are still ways to influence the division of wealth in society. An effective right to compulsory portion also prevents the concentration of property on just a few.

Despite the above, there is no need to keep the norms related to compulsory legal portion completely unchanged. Our system of compulsory legal portion is not without faults. One fault is that we have no time limit for how old conveyances can be taken into account when calculating the compulsory legal portions of direct heirs. This easily leads to different decisions in different courts. Because intervention in very old conveyances in any case causes legal uncertainty, there is good reason to stipulate some time limit. A suitable period is 10 years calculated from the death of the deceased.